

novell av Osman Sahin
Heinrich Hundocks äventyr
Grafikern, skribenten och
fotografen Gun Kessle
Det unga Sveriges Strindberg

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 2 1986. PRIS 35 KR

FÖRROCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Adress: Box 9001, 126 09 Hägersten

Telefon: 08 - 19 13 58

Mottagning: måndagar 18 — 20

Postgiro: 35 60 72 — 9

Bankgiro: 324 — 1262

Prenumeration 125:-/4 nr

Stödprenumeration: 150:-/4 nr

Medlemskap: 100:-

Årsavgift: 100:-

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn.

Föreningens paroller är:

● FÖR EN FOLKETS KULTUR

● FÖR EN FOLKETS HISTORIA

● FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-

OCH TRYCKFRIHET

● ANTIIMPERIALISM

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande

Ulla-Britt Antman, ansv. utg.

Ånette Sandström, kassör

Jan-Olof Erlandsson

Tomy Gustavsson

Gunilla Karlsson

Per-Olov Käll

Anne Lidén

Mats Miljand

Margareta Zetterström

Håkan Ågren

Ann-Katrin Lennartsson

Kerstin Nordfors

Kent Begler

FÖRR OCH NU begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare; medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i FÖRR OCH NU utför själva ett frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet. Man kan stå på egna ben!

Om Du tycker att tidningen är bra och om Du vill att den skall fortsätta att utvecklas ge då gärna en gåva men helst en eller fler prenumerationer!

Om Du bor i Stockholmstrakten ring oss då måndagar 18 — 20 och kom sedan upp för att delta i arbetet.

Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Innehåll

Hans Gabrielsson. Ledare	4
Jan Myrdal. Det unga Sveriges Strindberg	5
Nils Erdmann. August Strindbergs »Jämsningstid»	6
P.O. Ultvedt. Gun Kessle — Tecknaren och grafikern	20
Marie-Louise Persson. Gun Kessle — Författaren	29
Donald Boström. Gun Kessle — Fotografen	31
Osman Sahin. Du bror med epåletterna	48
Axel Jägare. Regalskeppet Wasa	53
Göran Segergren. Gula ärter	54
Anne Lidén.	57
Mats Miljand. Franzéns bok om Branting. En platt framställning.	57
Eske K. Mathiesen. Heinrich Hundocks äventyr	61
Bokanmälningar	65
	63

Omslag. Första sidan: Gun Kessle, Pimpeltävling vid Tyskär.
Linoleumsnitt.

Sista sidan: Gun Kessle. Saudi Arabien. Foto.

Dags igen!

När detta skrivs pågår förhandlingar i Stockholm om hur gränsen mellan Sveriges och Sovjetunionens ekonomiska zoner i Östersjön ska dras. Avsikten med förhandlingarna är att jämna vägen för det zongräsavtal man hoppas kunna underteckna vid statsminister Carlssons besök i Moskva under våren.

Dessa förhandlingar är ett av resultaten av Olof Palmes och utrikesledningens försiktiga manövrerande bort från slutsatsen i ubåtskyddskommissionens rapport i april -83 — Sovjetunionen bedriver »militär operativ planering» i svenskt territorialhav. (sid. 61)

Förra gången förhandlingar ägde rum (i januari -82) erbjöd man från den dåvarande c/fp-regeringen sida först 8, sedan 13% av den vita zonen. Efter två ryska *njet!* förberedde Ullsten (med tyst socialdemokratiskt stöd ett »slutbud» på 20% (lika med 2 700 kvadratkilometer).

Det blev inget av den gången; katten slapp ur säcken då Dagens Nyheter avslöjade att eftergifter var på gång. Sedan blev zongräsens en stor fråga i -82 års valrörelse och politikernas händer bands för en tid vid mittlinjen.

Nu är det alltså dags igen; efter uttalanden av utrikesminister Sten Andersson den 8:e januari -86 att någon form av kompromiss är »svår att undvika» och av ambassadör Boris Pankin den 9:e mars att Sovjet vill ha »en äkta kompromiss», är vi tillbaka i samma läge som inför förhandlingarna -82.

Hans M Gabrielsson

Det vill säga regeringen bereder sig för att överge mittlinjen i Östersjön (med tyst stöd från »oppositionen» i utrikesnämnden), bara Sverige får behålla en del av det omstridda området, kanske 50 - 60%.

Däremot tycks man ha övergivit planerna på en grå zon, där Sverige och Sovjet delar på jurisdiktionen och stänger alla andra ute. (Det skulle ju inte se så bra ut om regeringen valde samma slags lösning i Östersjön som den Norges dåvarande utrikesminister Jens Evensen utarbetade för Barents Hav, med hjälp av sin dåvarande statssekreterare Arne Treholt. . .)

För att nu vara helt tydlig: det är inte fel att förhandla — så länge man från svensk sida bestämt sig att målet för förhandlingarna är mittlinjen och inget annat.

Så här ser det ut när statsledningen ska sätta M/S »Gemensam säkerhet» i österled med en förtroendeskapande kompromiss om zongräsens som glidfett på stapelbadden.

Efter (det sannolika terrorist-)mordet på Olof Palme måste kanoniseringskonformism brytas; hans säkerhetspolitik var och är farlig för små stater i supermaktarnas närhet. Eftergifter om Östersjön förbättrar sannoligen inte läget för vare sig havsräten eller för den lilla staten Sverige.

Alltså: Inga eftergifter om zongräsens! Skydda fisket — om nödvändigt med ensidig svensk utvidgning av zonen till mittlinjen!

Också ett hundraårsminne: DET UNGA SVERIGES STRINDBERG

av Jan Myrdal

Genom seminarielitteraturen är det hotande nära att Strindbergs verk plockas ner i mystik, konstigheter och de bitteminsta språkfragment. Alltså bör man även enkelt och simpelt läsa om honom i hans tid.

Visst avskydde det officiella Sverige Strindberg på 1880-talet. Reinhold Geijers ord om *Dikter på vers och prosa* i januarihäftet av *Ny svensk tidskrift* 1884 är typiska:

»Sådana utjutelser af frenetisk ilska, parad med den råaste, mest ohöljda cynism i tanke, bild och ord, som man träffar på här och hvar ... sakna dess bättre ... hvarje värdigt motstycke i nutidens skandinaviska litteratur ... man kan icke undgå att förvåna sig däröfver att de kunnat finna en förläggare ... För litteraturkritiken synes mig dikter som de nyss nämnda ega, på sin höjd, ett patologiskt intresse.»

Men *det Unga Sverige* var Strindbergs läsare. Deras bild av honom syns tydligt i Nils

Erdmans essay om Strindberg november 1886 i Arvid Ahnfelts *Ur dagens krönika*. Den var ett årtiotalisternas organ. Radikalt, om än med måtta. Där medarbetade såväl Strindberg som Hjalmar Branting. Erdman var godsägare från Mariefred och hade år 1884 tjugofyraårig framträtt som åttioårigs ledande unge kritiker med *Moderna realister*: »Den luft, vi andas, är icke densamma som våra fäders eller farfäders...» Men samma år hade han försiktigtvis blivit kammarkrivare i Riksgäldskontoret och han framlevde sitt återstående liv som litterärt verksam ämbetsman vilken skrev kritik, gav ut ett antal skrifter (därbland en biografi över Strindberg) och var aktiv i Bellmansällskapet, författareföreningen och teaterhistoriska samfundet. När han pensionerades 1939 var han kamrer i Handelsflottans pensionsanstalt sedan 44 år. Han dog 1948.

Men 1886 talade han för det Unga Sverige, dock det måttfullt unga och här såg de på Strindberg:

Kanske är det hans subjektivism, som låtit honom misslyckas, då han pröfvade sina krafter sasom Svenska folkets häfdatecknare. Omtvistligt är, att den ej duger för historieskrifvaren, att denne framför allt måste se klart för att kunna döma, måste frigöra sig från åskådningar, som vilseleda omdömet eller injaga det på områden, der stämningen är förhärskande. Och hur kunna begära en så objektiv granskning! Kräfvad det af Strindberg, som nu, i »Jäsningsstiden», följdriktigt kommit dit, att han undrar, om ej självbiografien, »det enda ämne en förf. kan någorlunda beherska», möjligen kommer att afsluta den litteratur, »den öfvergångsform», som nu går under benämningen realism och naturalism!

Sjelf har han förverkligat denna egendomliga fundering. »Tjensteqvinnsans son» är den titel, han använder — titeln på en självbiografi, som hittills kanske står ensam. Så uppriktig är den och så hänsynslöst framställs den. Uppriktigt ty den visar oss hvarje sida af sitt föremål; den döljer icke en skrymsla, den skyler icke en linie. Hänsynslös, ty den använder inga andra färger, än sanningens; den fula, elaka verkligheten i sin råaste nakenhet.

Och ingenting göres för att försköna denna verklighet. Med skoningslös hand drager förf. den i dagsljuset. Han blottar tankar och känslor, han berättar oss sina handlingar, och hur dumma eller eländiga eller låga de än äro, hur nedsättande för honom sjelf, hur dåliga eller löjväckande, skyr han icke ordet, när det gäller att tala sanningen. Han säger om det inträdestal, han höll i förbundet »Runa»: »Det hela var en blandning af blygsamhet och oförskämhet, betecknande för maunen». Han uttrycker sig om sig sjelf vid elevernas afskeds-kollation: »Han höll en skål på vers för att göra sin sortie så litet fiaskoartad som möjligt. Blef full som vanligt, bar sig dumt åt och försvann från den skådebanan.» Han berättar om sin Zerrissens-tid, att »han var full nästan hvarannan qväll», och han undviker icke en skugga, icke något, som kan uppenbara, hur han verkligen betedde sig, hur han verkligen lefde lifvet under sin jäsningsperiod.

Dock synes motivet, som drivit honom till hans uppriktighet, icke fullt tillfredsställande. Der till fordras, anser han, att »förf. är fullt medveten om sin viljas ofrihet och sålunda icke känner sig brydd för att vara uppriktig, hvil-

August Strindbergs »Jäsningsstid.»

Betraktad i sammanhang med hans litterära produktion

af

Nils Erdmann.

Hvad som gör Strindberg så intressant för litteraturkritikern är hans gränslösa subjektivism. I nästan alla hans arbeten, äfven de mest obetydliga, återfinner man den stämning, hans personlighet påtryckt dem. Äfven om han icke sjelf är den, som der uppträder, den, hvilken döljer sig bakom hans diktnings människor, gifver han dock åt dessa sina egna tankar och känslor, — intryck och stämningar, hvilka han sjelf genomlevat. Detta är nu visserligen intet säregt för Strindberg. Det är snarare en regel, ty författaren öser oftast ur sina minnen och erfarenheter, omdiktat situationer ur sitt lif eller sin samtid och skänker sina hjeltar de drag, han sjelf eger, eller dem, hvilka han iakttagit hos personer ur sin omgifning. Men att så inkarnera sig i dramat och berättelsens hjeltar, att till den grad återgifva sig sjelf och ständigt sig sjelf, så uteslutande göra framställningen beroende af sin stämning, detta är dock ovanligare och skulle ej heller lyckas, om författaren icke egde den begåfning, den originalitet, som gör hvarje verk, hvilket härleder sig ifrån honom, så egendomligt och pikant. Mäster Olof är hans själshistoria vid slutet af 1872; Röda Rummet hans självbiografi från medlet och slutet af sjuttitalet; samlingen Svenska Oden och Äfventyr hans funderingar om samhället, om betydelsen af ordet utveckling, förhållandet mellan stad och land, med andra ord ett uttryck för ett nytt utvecklingsstaadium. Lycko-Pers resa är hans historia i sagoform, och Utopier i Verkligheten hans erfarenheter från Schweiz.

Ur *Dagens Krönika*. VI. 10—11.

ket han endast kan vara, om han är fullt på det klara med sin oansvarighet.» Att på detta sätt frigöra sig från ansvarighet och skuld är visserligen en modern lära, en lära, som importerats, liksom mycket annat, från Frankrike. Men att helt och hållet undanskylta sig med viljans ofrihet går dock icke an, är ej rätt, ej sanningenligt. Begvämt blir det alltid, men farligt blir det också, och glädjande hade varit, om Strindberg egt nog styrka att äfven utan öfvertygelsen om sin personliga oansvarighet nedskrifva sin självbiografi.

* * *

På våren 1867 tog Strindberg studentexamen. Redan följande höst begaf han sig till universitetet, i afsigt att idka studier för den filosofiska doktorsgraden. Nya intryck eröfras, nya erfarenheter vinnas. I studenterna anträffar han ett stånd, ett slags öfverklass. De få bryta ned stängsel, slå ut fönster, störa gatufriden, med ett ord göra allt, som ej var tillåtet för andra — och »andra», det är »brackorna». I nationen ser han en qvarleva af den öfvergifna landskapsförfattningen, dessutom så antik, att Skåne, Halland och Blekinge icke äro representerade. Universitetet är intet annat än en gammalmodig examensanstalt; föreläsningarna så vidlyfuga, att de icke kunde användas. En professor behöfde 40 år för att genomgå filosofiens historia, och Shakspeares Henrik 8:de, som tolkades af en adjunkt, kräfde med hans kommenteringsätt, en tid af 8 år. Att auditoriet, för hvilket han läste, utgjordes af fem personer, förefaller ej så underligt, då en och annan minnar sig, att tio år senare en adjunkt tolkade Plato för en publik af — en student. Professorerna medelmåttor och det hela småstadsaktigt.

Ville man nu komma fram, var man tvungen att taga kollegier. Men kollegier voro dyra, och Strindbergs 80 kronor skulle räcka hela terminen. Han hade inga böcker, ingen frack, inga bekanta. Han hade sålunda god tid att göra, hvad man rådde honom till. »Första terminen orienterar man sig», hette det omkring honom. Och sättet för »orienteringen» har han omtalat i »Lättsinnet». »Man såg honom uti Eklundshofskogen slå kåglor och dricka punschbålar kl. 11 på förmiddagen. Han anförde alla natliga uppträden på torget; han sjöng första bas och försummade

aldrig allmänna sången; han blåste b-kornett i nationen. Hans hem var oordentligt, och der spelades bräde och dracks öl hela förmiddagarna.»

Allt detta gjorde han. Men *han* är icke Strindberg, ty Strindberg var för fattig att kunna uppträda så storstättligt. Deruti voro de lika, att båda blåste b-kornett, att båda ingenting gjorde, men slogo dank och spelade bräde. Liksom hjelten i »Inackorderingarna» kommer han med den frågan, om Atterboms »Svenska Siare» läses utantill i examen. Omdömet öfver Geijer är redan nu färdigbildadt; icke ett grand bättre, än det, han sedan uttalat*. Vidare gör han bekantskap med en kamrat i samma läge. Hela hans bibliotek var en salmbok i kofferten. Denne fick stå modell, då han lät hjelten i »Lättsinnet», sökande efter sina böcker, hitta dem i en gammal koffert; der lågo de gömda bland hans orena kläder — en salmbok, ett testamente och en Anna Maria Lenngren».

Hans ställning var sålunda hvarken lycklig eller afundsvärd. Han längtade och ifrån den. Han längtade att komma bort, att bli själfständig, börja ett nytt lif, och han tänkte på att bli folkskollärare. Han sökte flera lärareplatser, misslyckades och for till Stockholm. Der fick han slutligen anställning i Klara folkskola. Samtidigt skulle han studera.

Men han passade ej att undervisa. Han var för blyg och såg för ung ut, och han injagade ingen respekt. Pedanteriet fann han onaturligt, rotingen motjudande. Dessutom var han för fin att kunna uthärda denna lukt, dessa trasiga kläder och sjuka barn.

Behållningen från hans skoltid blef dock ingalunda obetydlig. Dels började Strindberg att fundera öfver undervisningen. Han fann i den ett fel, en brist att afhjälpa. Dels gjorde han iakttagelser vid besöken i barnens hem. Der såg han ett elände utan bot och utan gränser. Der gjorde han ock förstudier till åtskilligt i »Röda Rummet».

Beskrifningen af Klara fattighus, som var upplåtet under bostadsbristen, erinrar alldeles slående om det gamla tråhuset i »Hvita Bergen». »I en stor sal lågo och stodo väl ett dussin familjer, som delat golfvet med kristreck. Der stod en snickare med sin hyfvelbänk, der satt en skomakare med sitt bord, och rundt om krälade barn och kvinnor på

* I »Svenska Folket.»

båda sidor om kritstreet, som var för smalt att dölja, hvad som brukar döjas.» Både kritstreet och snickaren och skomakaren återfinnas. Detaljerna kan man studera i kapitlet »I Hvita Bergen».

Hans betraktelser öfver barnen gå igen i »Odlad Frukt.» Han tycker, att han hos alla ser, hur stadsarbetarens yrkessjukdomar nedärfts och fortpantats. »Här såg man i miniatyr gasarbetarens genom svafvelångor förderfvade lungor och blod, smedens skuldror och utvikta fötter, bokbindarens inklämda bröst, urnakarens närsynthet m. m.» Den unge Sten Ulfot, som egentligen är en återspeglung af Strindbergs eget jag, gör, ehuru han tillhör en mycket afågsen medeltid, liknande observationer under sitt bad i badstugan. »Dessa bagare», tänker han, »hade ju benen vuxna som bokstaften X, och deras fötter voro vända inåt, så att tårna möttes. Dessa smeder med skulderblad som renslar, armar så långa som släggskaft och med nedtrampade, utåtvikna fotblad; dessa skräddare med tunna bröstorgar, krökiga ben och böjda ryggar, voro de medvetna om, att de genom att stympa sig gäfvö andra tillfälle att vara vackra!» Endast slutklämmen är tillagd; den är en produkt af ett något senare utvecklingsstadium.

Allt detta tryckte honom. Här var något galet, något i olag, det kände han. Olusten växte, och den ökades af hans naturkärlek.*

* * *

Redan under sin Upsalatid berättar han om sin naturkärlek. Han led af den flacka Uplandslättan. Längtan efter Stockholmstrakten med dess omvexlande naturtaflor säger han var så stark, att när han återvände vid jultiden och fick se den vackra Brunsviken, röddes han till tårar. Hagaparkens löfskogslinier stämde honom harmoniskt; öga mot öga med naturen blef han vek och sentimental. Att sinnet för den, kärleken till den länge bott inom honom, tjänar blott att bekräfta, hvad man anat af hans land-

* Under denna period inträffar hans förhållande till flickan på Stallmästaregården, hvaraf sedermera i »Röda Rummet» uppstått Rehnjelmss förhållande till Agnes och Falks till Beda.

skapstaflor. Tanken att få lefva på landet stod framför honom som en skön dröm. Den var ett af motiven till hans önskan att bli folkskollärare.

Vidare är hans samhällshat redan nu fullt utbildadt. Samhället är ett konstsamhälle och som sådant föraktar han det. Han tycker, att det är gjort genom ett våldförande af naturlagarne. Han längtar derifrån, ut i naturens enkelhet, och då staden var en produkt af detta konstlade samhälle, hatar Strindberg staden. Han befinner sig i samma stämning, som Sten Ulfot i »Odlad Frukt». Torg och gator, tycker han, voro gjorda liksom för torgföring af »de yttre tecken, hvilka angäfvö stigande eller fallande på den orimliga sociala skalan. Han hade kulturfientlighet i blodet.» Han trånar, såsom det vilda djuret, bort, ut i skogarne. Icke ens det lilla Upsala tolererar den unge svärmaren. »Såsom ett mindre stadssamhälle borde småstaden Upsala ha tilltalat honom mer än storstaden, *hvilken han hatade*. Hade småstaden verkligen varit en utvecklad form af landtbyn, så hade den varit att föredraga. Nu är småstaden en tarflig, anspråksfull kopia af storstadens misstag.»

Här se vi, med andra ord, att Strindbergs rousseauism, hans kulturfientlighet och samhällshat ingalunda äro ett hugskott, som han senare uppfunnit. Tvertom äga de djupa rötter, då han nu, endast adertonårig, kan tänka sådana tankar. Och tankarne blefvo verklighet. Han skrifer om dem, han kämpar för dem. De öfvergå till en idé, en fix idé, så outrotlig, att han icke allenast omsätter den i studier och afhandlingar, men rent af låter den inverka på sin roman- och historiediktning. Hans afsky för kulturmänniskan, rättare dock för stadsbon, urartar helt följdriktigt till en dyrkan af naturmänniskan. Denna blir nu bonden, och bonden idealiseras af idealhataren Strindberg.

Men icke nog härmed. Idén är honom så öfvermåktig, att den ständigt återvänder. Det är den, hvilken inspirerat honom i företalet till »Giftas»; den, som lik en röd tråd genomlöper Utopierna; den, som i reflexionsform går igen i hans själfbiografi. Dessutom kan man spåra den i »Svenska Öden och Afventyr», och den erhåller sitt förnämsta uttryck i berättelsen »Per och Pål.» Andemeningen är den: att »landet föder staden. Staden suger ut landet; den tar bara emot, men ger dåligt igen. Stäng stads-

portarne, och staden skall svälta ibjel, ty det växer intet på gatorna.» *

Här se vi ett återgivande af den adertonåriges tankar. Staden, det är eldstaden, som uppslukar allt levande. Derför måste den utdömas i det blifvande natursamhället.

* * *

Allt detta hade insmugit sig i Strindbergs känsliga sinne. Han fann, att han egde förråd, »materialsamlingar af erfarenheter», af iakttagelser, anmärkningar, kritik och tankar, ehuru jäisande och sjudande i en ännu oordnad massa. För att öppet kunna få tala om dem, fritt få utlopp för dem, sökte han efter sällskap. Då sådant icke erbjöds sig, börjar han deklamera. En dag får han rätt på, hos en bekant elementarlärare, Schillers »Röfwarebandet». Här finner han sig själf med sina tvifvel och sin samhällsleda. »Jag äcklas af detta bläckuddande sekel», ropar Carl Moor, »då jag läser i min Plutark om store män. Prometheus' gnista har slocknat, och derför tillgriper man nu nichteldar från teatern. Der komma de för den sunda naturen med vidriga konventioner, kyssa fötterna på skoputsaren, för att han skall göra dem påmint hos »Hans Nåd», och hunsa den stackars satan, som de icke frukta etc.»

Detta var ju han själf, hans egna tankar och intryck, hans drömmar omsatta i ord, hans revolverande kritik i tryck. »Det fans sålunda en annan och en stor, berömd förf., som känt samma äckel för hela skol och universitetsbildningen, och som hellre velat vara en Robinson eller en stråtröfware, än låta inskrifva sig i denna armé, som kallades samhället.» Här predikades upproret, krig mot det bestående. Röfwaren blef hans hjälte, hans ideal, hans andra jag. Och »han imiterade honom ej, ty han var så lik honom, att han ej behöfde efterapa. Lika uppstudsigt, lika vacklande, lika oklar.»

Sådan hade han blifvit. Han var led vid det hela; han tänkte på att fly bort ur det civiliserade samhället, på Algier och på främlingslegionen. Här spirar sålunda redan

* Se »Likt och Olikt».

nu denna framtids tanke. Sedermera förverkligas den — i böckerna och på tiljan. Presten i »Högre ändamål» flyr till Vestmanlands urskogar; Kristian i »En Oväkommen» seglar ut till hafs, och medeltidens skogsman blir en missnöjd revolutionshjälte. Strindberg ser hos honom denna hemlängtan efter naturen, »som visar samhället icke såsom en sund utveckling, utan såsom en förkonstling, samma längtan, hvilken brutit ut i revolutioner eller tagit uttryck i siars fantasiskapelser.» Bland siarne anför han, jemte Rousseau och Voltaire, Schillers Carl Moor. *

Äfven Kristus blir en missnöjd, en annan August Strindberg. »Kristus», heter det, »kunde icke vara så glad af naturen, då han varit nog olycklig att få upp ögonen för det bakvända i världen, och han gick ofta i ensamheten att låta tankar och tvifvel mogna ut. *Han gick ut ur samhället.*» ** Sjelf har han förverkligat denna flykt ur samhället. Schweiz blef det paradiset, som Strindberg uppsökte.

* * *

Småningom förbättrades dock hans ställning och hans utsigter. Han erhöill ett par elever, gaf lektioner och arbetade. Sommaren tillbragte han i en sommarkoloni på djurgården. Lynnet är antingen svärmodigt eller ysterst eller patetiskt.

Vintern får han framleva i en judisk läkares hus. Rikedom och umgänge och bildning och konstnärer. Nu tänker han bli läkare, men studierna få stå efter för teater och skönlitteratur. Umgänget med artisterna väcker hågen att bli skådespelare. Han börjar såsom elev, blir statist och profvar — misslyckas, tar opium och dränker sorgen i ett rus. Hans besök på teaterkansliet och hans anhängan om debut återgifvas i karrikerad form, då Rebnhjelms, i »Röda Rummet», har audiens hos teaterdirektören. ***

Intressant är att iakttaga, hvad som dref honom till

* Se »Svenska folket».

** Se »Lifsljuden» och »Sömnängarnätter», der man får en teckning af Strindbergs Kristus-bild.

*** Den judiske läkaren skaffar honom tillfälle att skriva artiklar i Aftonbladet, och i en af dessa, bearbetad efter »The Lancet», uttalar han sig, liksom i »Giftas», mot kvinnoemancipationen. Boccaccio är, enl. honom, den förste, som kommit till insigt af den äkta mannens löjliga ställning såsom familjeförsörjare, »sedan qvinnan fann för godt att kasta arbetet på mannen.» Jemför »Giftas»!

teatern. Först var det artistlifvet, som är friare än andra människors; vidare den omständigheten, att artisterna på sätt och vis hafva trätt ut ur samhället; slutligen var det en afhandling af den 25-årige Schiller: »Om Teatern såsom sedlig uppfostringsanstalt.» Der blef han tjugad af all den härlighet, som utlofvas. Der — på teatern — afkastas alla band; människorna förbrödras och de fjättras icke längre af »förkonstlingens och modets kedja»; der skulle han också återfinna den drömda idealnaturen. — Således en ny form för naturkärleken och samhällshatet.

Strandberg ville debutera såsom Carl Moor och Lucidor. Orsaken är förklarlig. »I dem» säger han själf, »bade han i tryck funnit sitt inre uttaladt, och därför ville han tala med deras tungor. *Lucidor tog han nu som en förölyskad och missnöjd, af fattigdom undergräfd högre natur.*» Han deklamerade, gymnastiserade, läste roller och öfvade sig. För att riktigt få vara i fred, höll han till på Ladugårdsgärdet. »Här rasade han mot himmel och jord, och staden var samhället, under det han stod härute i naturen. Han knöt näfven åt slott, kyrkor, kaserner. Det var något fanatiskt i arbetet.»

Här spelar Strindberg, ensam på Ladugårdsgärdet, spelet till den kamp, han i böckerna skulle förverkliga. Här står han och dundrar mot den fiende, han hatade. Några år till, och han genomlever fantasikampen. Och var det icke en ödets lek, att just detta Stockholm, staden, som han knöt näfven åt och som inneslöt hans samhälle, först skulle bli den, mot hvilken kampen riktades! Han börjar med »Röda Rummet», han fortsätter med »Nya Riket»; hela hans produktion är en lång strid mot samhället.

Derför blifva hans hjeltar i de flesta fall revolutionsmän. Olof är en grubblare, som vill omskaka det bestående; Falk är en missnöjd, som revolterar och kritiserar; Presten i »Högre Andamål» sätter sig upp mot den heliga kyrkan; Bosse i »Beskyddare» gör ett djerft angrepp mot skräväsendet, samhällets skyddssystem, som hindrar hvarje förändring. Bokprätaren Hans* är en fanatisk frihetsdyrkare, och äfven hans mer moderne hjeltar, såsom Paul** och Herr von Bleichroden***, ega detta samhällshat, detta missnöje, denna upprorslust.

* Se »På Godt och ondt».

** I »Återfall» (Utopierna)

*** I »Samvetskval».

Och alla hafva de svårt att låta inskrifva sig i samhället. Strindberg själf berättar, att orsaken till hans ombytthet, hans vacklande mellan lifsuppgifter icke var någon annan än hans fruktan för att inordnas. »Han ville icke bli inskrifven i samhällets här, bli ett nummer, ett kugg-hjul, en skrufmutter.» Han nedlägger denna fruktan hos nästan alla sina figurer, hos Falk, hos Hans, hos Paul och Herr v. Bleichroden; och är det icke rätt egendomligt, att Strindberg något senare, då han lemnat universitetet och inträtt på litteratör-banan, kommer till det resultat, som han skildrar i »En Ovälkommen!» »Han skulle snart finna», heter det i slutkapitlet, »att uppfostran gjort honom oduglig för samhället, och när han icke fann sig i att vara utvisad, började hans tvifvel vakna, om icke samhället också hade en skuld i hans uppfostran, och om icke samhället hade fel, som borde botas».

Blott så länge Kristian får vara i fred för samhället, lefva ute i naturen och i frihet och ensamhet, bibehåller han sin heder, sin lycka och sin karaktärs skönhet. Samhället tröder emellan och tillintetgör naturbarnet. Kristian blir en missdadare, en hämdgirig och en upprorsmakare.

* * *

Morgonen efter nederlaget, då han misslyckats på teatern, ligger han på sin soffä och läser »Fältskärns berättelser.» Allt efter som han läser, tycker han, att han själf genomlevat det, som här möter honom. Här finner han styfmodern, som försonades med sin styfson, alltså en upplösning, som Strindberg länge åstundat. Längtan efter försoning var i dag särdeles djup; hans hjerna arbetade med förslag till gåtans lösning, en feber kommer öfver honom och minnena ordna sig. Hans inbillning är så stark, att han hör och ser personerna, och efter två timmars förlopp är en komedi utkastad. »Det gick för sig af sig själf, utan hans vilja och förvållande.» Fyra dagar brukar han till komediens nedskrifvande, gående fram och tillbaka mellan soffan och skrifbordet. Aftonen samma dag skrifver han bref till en vän; småningom upp-täcker han, att raderna börja rimma. Han skrifver alltså vers, han är poet, han jublar!

Nu såg »Hermione» eller »Det sjunkande Hellas», en pjäs, som finnes intagen bland hans samlade arbeten, första gången dagen. Psykologiskt är den värdelös. I Demosthenes hade man väntat sig en annan Carl Moor och i hans tal till atenska folket några vredesyttringar mot samhället.

Tanken på att bli förf. har nu upprunnit inom honom. Han återvänder till Upsala, egentligen dock med afsigten att få studier och erfarenhet. Tillsammans med några kamrater poetiserar han och drömmar han; lefver så ett lättjingslif på krogar och kafeer, stiftar förbundet »Runa» och nedskriver »I Rom». Denna dramatiska bagatell, som sedermera uppfördes, grundlades något tidigare, under vistelsen hos läkaren. Der gjorde han bekantskap med en ung, begåfvad bildhuggare, och der satt han modell till Alfred Nyströms Bellmansstaty. Sjelf har han berättat, hur dessa sittningar tillgingo. I ett poem* skildrar han den unge bildhuggarens atelier, långt borta på norr, i »Numro sexti Norrlandsgatan.» Nyström, som modellerar, och Strindberg, som sitter för honom, undergå ingen annan förändring, än den, som ligger i namnen, eller att Nyström blir Thorvaldsen och Strindberg Pedersen. Icke ens gitarren, detta nödvändiga Bellmansattribut, saknas i den atelier, der Thorvaldsen arbetar. Strindberg, som helt nyligen hade upptäckt, att han skref vers, lägger nu i Pedersens mun sina egna infall hos Nyström. Han skämtar öfver sin rimkonst, men det syns, att han vill visa den. I ett nu har han hopsatt en parodi öfver versskrifningen, och stolt öfver sin fyndighet, deklamerar han den för vännen. Sedan vankas öl, i pjesen naturligtvis vin, och »Under muntert prat och gamman
Dricker man ur samma glas.»

Bland böcker, som lemna spår efter sig i Strindbergs utveckling, äro Brand och Victor Hugo. Brand tog bort känsligheten, Strindbergs ömma samvete, döfvade hvarje fruktan att göra fadern och vännerna ondt, en fruktan, som plägar gripa honom vid hvarje nytt steg han tagit. Brand lärde honom slita alla band af hänsyn och kärlek, slita dem för *sakens* skull; ingaf honom tron på en rätt, högre än rätten, på ett samvete, som är renare, än hvad uppfostran gifvit honom. Hos Hugo sympatiserar han med upproret mot samhället, den på den ensliga ön boende skaldens dyrkan af

* Se »Diktarna», poemet »I Nyströms Atelier».

naturen, hånet af dumheten, raseriet mot prestreligionen och svärmeriet för Gud såsom alltets upphöfsmän. Tron på den gamla skönhetsläran rubbas ock af Brandes. Här finner han svar på sina estetiska tvifvelsmål, och han väljer såsom specialstudium Öhlenschlägers och dansk litteratur.

* * *

På hösten 1870 har han återvändt till Upsala. Inackordering hos en prestenka, dagligt och rikt umgänge, fruntimmer, kärlekssvärmeri, dagdrifvarlif och rummel — allt sedan skildradt i hans studie »Inackorderingarna». Skämtet med hans teaterpjäs, som samma höst uppfördes, tidningarnas recensioner, som behandlade honom onidligt, och en väns dumma tilltag att låta trycka ett hans förstlingsdrama verkade så starkt, att han blef vild och människoskygg. Så läser han Kierkegaard, skakas djupt af läsningen, blir tom, nästan förtviflad, känner sig syndfull och ångrande. Der till kommer inverkan af en egendomlig bekantskap, en student, brodern Is, som imponerade med sin »Zerrissenheit», sin djupa — ytliga — visdom, sin Byronska intressanhet och sin Kierkegaardska experimentalpsykologi.

Denne rycker från honom hans förhoppningar, hans skaldedrämmar. Var han då icke kallad, hade han fåfängt gjort som Brand, hade han svikit fadern! Förtviflan, sjelfmordsplaner, återresa till Stockholm. Här börjar han förakta denna falska idealitet, älska det nyttiga arbetet och finna studentens missaktning för filistern ovärdigt. Skrifver så en afhandling i estetik för graden, kallar den »Hakon Jarl eller Idealism och Realism», men gör den till en åter spegling af sin egen själsutveckling. Estetiskt är den värdelös, psykologiskt har den betydelse, ty den lemnar oss ett frappant bevis på Strindbergs subjektivism.

Han börjar med den estetik, hvilken han först hyllade; bekämpar den med Brandes; uppdrager i Werther en konturteckning af sig sjelf, d. v. s. af idealisten, af förbundsbrodern och skalden-svärnaren*; afslutar med Kierkegaard och det

* Denna teckning är så fullständig, att äfven Werther, liksom Strindberg, hindras af en vän, som träder emellan, i sina själmordsplaner. Strindbergs »dödfull» af denne kamrat, bars öfver ett plank och kastades i en snödrifva. En liknande scen i »Inackorderingarna».

tvivel, denne gifvit honom. Slutklämmen är en önskan att kämpa sig fram genom detta tvivel; hvar eller till hvad, det vet han icke ännu, ty han står själf midt i kampen.

En obetydlig bagatell låter honom bryta med fadern. Sommarens tillbringar han på en ö ute i skärgården, hårdar kropp och själ, moraliserar och är »etisk». På hösten till universitetet; har det svårt, fryser och svälter; omarbetar en teaterpjäs, som han bränt upp, kallad »Blotsven», och gör den till »Den Fredlöse».

Här har han inkarnerat sig i flere af sina figurer. I jarlen, som kämpar mot tiden; i dottern, som bryter med fadern; i modern, som revolterar, men försvagas af sin sympati. Hvem igenkänner icke här, i Gunlöds ord till jarlen, de känslor, som besjälat honom efter brytningen med fadern. »Kärleken,» säger hon, »har jag aldrig känt. Vet, du har lärt mig att hata, ty när gaf du mig kärlek? Du lärde mig frukta den store Thorfinn Jarl, men du lärde mig aldrig älska min far. Du stötte bort mig hvar gång jag ville komma till dig, du förgiftade min själ.» Derefter kommer han in i en senjimentalare sinnesstämning; han törstar efter försoning, efter frid, efter ömhet. »O fader, fader!» ropar hon, »Jag ville kyssa molnen från din panna och komma dig att glömma sorgerna.» Och med tanken på sin häfighet vid det uppträde, som nyss timat, ber han genom Gunlöd: »O, glöm hvad jag har sagt, öppna din famn nu!» —

Eller hör man icke förf. i Orms svar till Thorfinn, då jarlen frågar skalden, hvem som gifvit honom hans tro: »tviffel, olyckan, sorgen?» Och är det icke han själf, som profeterar om framtiden, siar om den nya tid, hvilken hägrade för hans inbillning, »hvars spira heter kärlek och hvars krona heter ljus?» — — —

Stycket mottogs med köld, men väckte anklång hos Karl XV. Strindberg fick en hofpension för att avsluta gradualstudierna; men läsningen går illa, författarematerielen börja sysselsätta hans fantasi, tvivel och apati göra honom håglös och ointresserad. Lifvet finner han vidrigt; han längtar bort från Upsala, tror, att han är sinnesrubbad, mister sin pension, öfvergifver sin doktorsgrad, far till Stockholm, blir litteratör.

Nästa gång vi möta honom, står han för oss som Mäster Olof. Allt, som legat och jäst, blir till ord, blir till handling. Hans tvivel på sig själf och sin kallelse såsom ny-

danare, hans undran, om han skall våga sig att träda ut i lifvet och kämpa — kämpa för sitt tvivel och för de läror, som han hyllade. Han tror sig född till fängelse, född att slå, född att lida. Han låter Gerdt inbilla sig, att han skall bli en ny Daniel, att han är sänd i världen till att säga furstarne sanningen. Hvarför han icke lyckades, ej blef den nye Daniel; hvarför han måste sluta såsom affälling i skampallen — detta är ett problem för en ny del af själfbekännelserna.

Gun Kessle 60:

□ Gun Kessle — Förr och Nu:s ordförande — fyller 60. Vi har med anledning härav bett tre skribenter att berättat om hennes insatser som fotograf, tecknare och grafiker, samt författare.

Tecknaren och grafikern

av P.O. Ultvedt

□ P.O. Ultvedt kommenterar några bilder av Gun Kessle. »...som grafiker är hon många gånger mycket intressantare än ett stort antal av hennes mera namnkunniga och lättlancerade kolleger».

Gun Kessle har i över fyrtio år gjort bilder, med enkla verktyg som penna och papper, nål i kopparplåt, skärverktyg i linoleum eller med tekniskt avancerade apparater som en Rolleiflex eller Nikon kamera.

Guns teckningar och grafiska blad är ofta formellt enkla, tydliga, sakligt berättande, men saknar därför inte övertoner.

Det är tyvärr lätt för många betraktare att »smita» förbi bilderna. Inte ta enkelheten på allvar.

Jag skall därför här resonera om några av hennes tekniskt enkla bilder, linoleumsnitt gjorda 1984/1985:

Rensa bönor. Liu Lin, Kina. 1984.

Fyra kvinnor rensar bönor. Verktygen är händerna och flata korgar. Bilden är sakligt

instruktiv. Men den innehåller också en atmosfär. Bilden har »tittsårskaraktär», ett enkelt bildrum.

Arbetstempot är snabbt. Humöret är inte detsamma hos alla. Två ansikten är synliga. Profilen är målmedvetet sammanbiten, koncentrerad. Enfacen verkar missnöjd.

De båda ryggarna är glatt vitala. Som helhet är bilden stabil. Figurerna står i bildrummet.

Nästa bild:

En främling besöker vår by. Indien. 1984

En mur, en nisch med ett föremål i, en öppning i muren och avtryck av två händer på muren.

Bakom muren människor.

Ansiktena uttrycker rädsla, misstänksamhet. Av titeln drar jag slutsatsen att Gun betraktas som delaktig i bygemenskapen. Det kan alltså inte vara mot henne — mot konstnären själv — som misstron riktas.

I den förra bilden uttrycktes innehållet inom bildytan (i bildrummet). I den här uppstår ett spännande spel mellan det inom bildytan gestaltade och det outtalade framför bilden.

Bybornas undran och ängslan, vad vill främlingen? Kommer han (de) som vän eller fiende?

Jag upplever intensivt hur det skulle kännas att komma oanmald, oförberett till deras by.

Men det är inte på mig som betraktare av bilden dom stirrar utan på någon, eller några till höger om mig.

(Nischen innehåller en lövad krans som omsluter en fallos. Händerna är målade på muren och utgör ett skydd mot onda andar har Gun berättat för mig.)

Jag tycker bilden är poetiskt laddad och spännande.

Den tredje bilden är:

De landsteg i gryningen. Indien. 1984.

Den bilden visar en grupp beväpnade män

som kommer upp ur vattnet i havet eller i en flod.

Från svart till vitt. Ur det skyddande vattnet upp på en kal vit strand. Männan tecknar sig knivskarpt mot förgrunden.

Männan blir allt tydligare mål för en dold fiende. Betraktaren som skytt. Med svart, vitt, maximal kontrast, minimum av formella grepp förmedlar bilden en stark spänning.

Den fjärde bilden som jag valt att kommentera heter:

Författaren i arbete. 1985.

Det är en subjektiv bild, mångtydig. Att det är Jan, skriftställare Myrdal, som ligger i sängen, är det ingen tvekan om. Sovande? Eller tänkande med slutna ögon? Är bilden ironisk?

Det är en stickad mössa han har på huvudet.

Katten verkar tryggt sovande på golvet.

Det oroande är gallret, sänggaveln med mässingsknoppen. Dess läge i rummet är tveetydigt.

Knopp på järnstången i förgrunden eller cirkel, klot och del av det kraftiga vita vinklade bandet i bakgrunden.

Varför finns det ingen sänggavel bakom huvudgård?

Sänggaveln i förgrunden är ingen gavel utan ett järngaller som dras för!

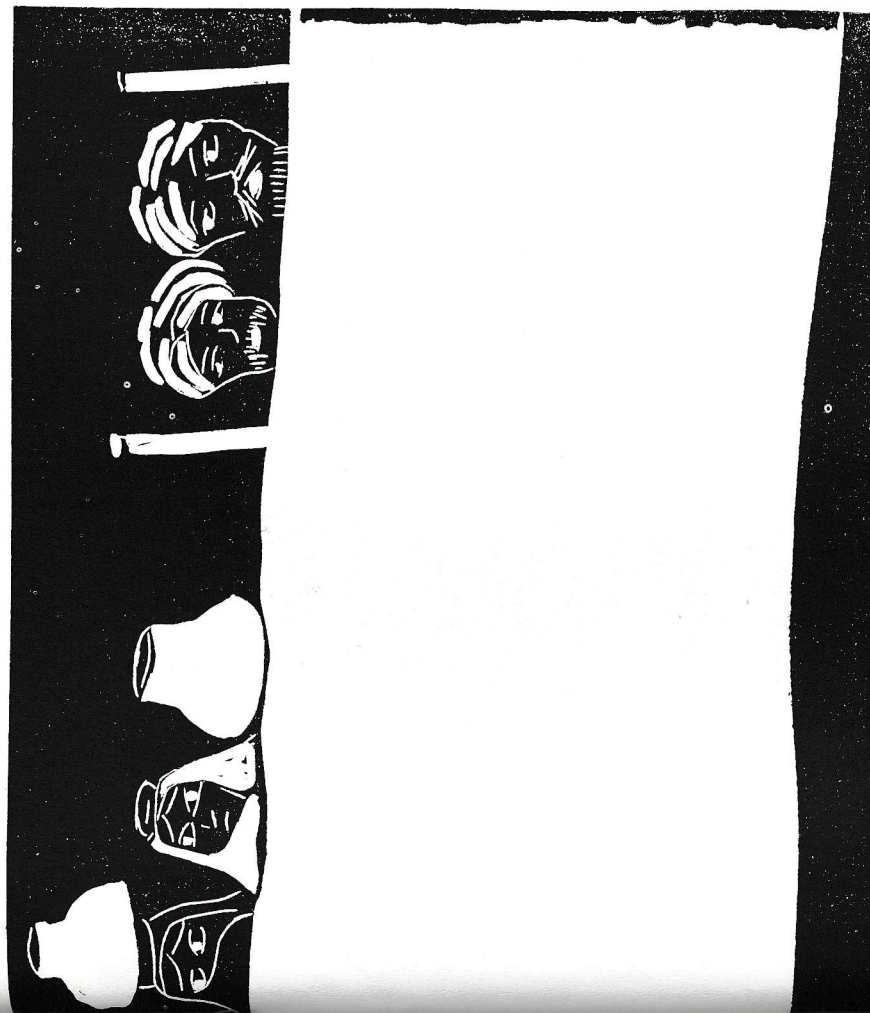
Katten kan lätt slinka genom gallret! Men den arbetande författaren?

Uttrycker bilden det ångestfyllda skapande startögonblicket...

Det finns mycket mera att säga om Gun Kessles teckningar och grafik. Men jag har valt dom här fyra bilderna därför att dom är bland de senaste och dom är bra exempel på enkla men uttrycksfulla bilder.

Gun Kessle är förmodligen mest känd för sina fotografiska bilder som publicerats i böcker. Böcker sprids lättare än konstbilder. Men som grafiker är hon många gånger mycket intressantare än ett stort antal av hennes mera namnkunniga och lättlancerade kollegor.

Författaren i arbete.

Författaren

av Marie-Louise Persson

□ Marie-Louise Persson presenterar författaren Gun Kessle; »Gun Kessle är välgörande konjunkturokänslig och befriande osentimental».

Gun Kessle gör mej glad. Hon är inte bara konstnär och fotograf. Hon skriver också böcker, recensioner, debattartiklar, ledare och konstnärspresentationer.

Och vad än tjejmaffian tycker, så är hon kvinna, en förebild. Inte en sån som skjuter fram sitt kön för att göra det lätt för sig. Inte som tjejen på FiB-konferensen för några år sedan, som inte stod i talarstolen för att hon hade något att säga, utan i någon slags jämlikhets namn. Det finns ju olika sätt att fnaska sig till ett uppehålle eller existensberättigande. Gun Kessle är klok, hon har mycket att säga och berätta om och hon gör det suveränt bra, vare sig det är i texter eller bilder. Hon skriver som hon ritar, klart och enkelt, okonstlat och underfundigt. Hon skriver roligt, hårligt elakt och bitskt pole-

miskt. För lika varmt solidariskt som hon tar parti för vanligt arbetande folk i Kina eller Mariefred, lika obarmhärtigt klår hon av dem som vill flyta ovanpå. Det kan vara konstförståsigpåare, borgerliga feminister eller vanliga dumdryga.

På 60-talet skrev Gun Kessle i Konstfrämjandets tidskrift *Vår Konst*. Presenterade sina egna foton från Afghanistan, Indien och Kina och berättade om konst och konstigheter i kulturpolitiken och konstvärlden i en egen spalt — *Skissblocket*.

Sedan dess har hon gjort böcker om människor, främst kvinnor, i Kina och Albanien och fotoreportage från Mexico, Kina och Indien. Hon har presenterat konstnärer, Harald Sallberg i FiB/K och William Morris, Thomas Bewick, Thomas W. Nasson, Albert Dubout och Fritz von Dardel i *Förr och Nu*. Skrivit om mat i Kina och gjort ett urval av William Morris texter. Hon har berättat om tbc:n som kulturfak-

tor och om Rune Hassner i FiB/K och skrivit artiklar i andra tidskrifter och i dagspressen.

Gun Kessle är välgörande konjunkturokänslig och befriande osentimental. I bok efter bok, artikel efter artikel har hon hållit fast vid kvinnans rätt och skyldighet att vara jämlik människa. När andra i sin häftigt uppsvallande moderlighet och stora känslighet kryper tillbaka in i familjen bakom man och barn, kräver Gun Kessle envist att kvinnor ska vara nyttiga, arbeta och producera utanför familjen. Hon visar att människoproblemen oftast har materiella orsaker och att de bara kan lösas i ett socialistiskt samhälle, som är till för människors — kvinnor, män och barn — skull. Att daghem och andra kollektiva lösningar är nödvändiga för att kvinnor ska kunna försörja sig själva och bli verkligt jämlika. Att barn inte är till för sina föräldrar och att de behöver fler människor för att utvecklas intellektuellt och känslomässigt.

»Det är bra det där med att man inte kan ha barn», sa Pernilla, min 15-åriga dotter, som lärde sig läsa själv, på daghem. Hon kommenterade de böcker jag bett henne läsa av Gun Kessle. »Hon är bra på att förklara både när hon skriver och när hon tar kort. Bilder och ord passar ihop. Hon visar att man måste hjälpas åt, att inte ensam är stark.»

Människorna i Gun Kessles böcker får gärna själva komma till tals, samtidigt som hon själv hela tiden är närvarande med egna kommentarer och egna erfarenheter att relatera till. Det kan gälla mat, spjällets konstruktion eller proletariats diktatur. Det blir konkret och så odramatiskt spännande. I *Kvinnoliv i kinesisk by* följer hon kvinnornas liv i byn Liu Lin under 20 år, från 1962 till 1982. Intervjuer och foto från olika tider belyser effektivt hur kvinnorna gradvis kämpade sig till större människovärde genom att ta del i produktionen utanför familjen. Och att de nu, när det inte är lönsamt med jämlikhet längre, trängs tillbaka till spiselns för att föda gossar. Flickor blir en lyx man inte har råd att hålla sig

med. En överskottsprodukt att göra sig av med.

I *Förr och Nu* har Gun Kessle tagit upp brudbränningen i Indien och visat hur kvinnor där blir något att utöka hushållskassan med. Brudar bränns upp för att ge plats åt nya med nya hemgifter.

Inte ens Uppsalaakademismen, det mest inskränkta på jorden, har gjort mej så dum, att jag tycker det är bra om kvinnor reduceras till barn- och matproducerande hushållsassister. Och det är tack vare mor och mormor som alltid har sagt: »skaffa dej ett jobb, så du kan försörja dej och inte behöver krusa nån», FiB/K och sådana som Gun Kessle. En medveten och kunnig konstnär som hjälper till att behålla och återta ett språk och ett seende som tjänar mig. Det är folkets kultur.

Att läsa:

Att leva i kinesisk by (Läromedelsförlagen 1972)

Vi vill överleva. En bok om Albanien (Gidlunds 1977)

William Morris. Konst och politik. (Gidlunds 1977)

Vardagskina (Gidlunds 1978)

Köksvägen till Kina (Oktoberförlaget 1980)

Kvinnoliv i kinesisk by (Norstedts 1983)

FiB/K: 1976:nr 13 *Harald Sallberg*; 1980:nr

22 *Min väg till boken*; 1981:nr 5 *Maya är*

uppsången; 1981:nr 21 *Rune Hassner*;

1985:nr 2 om *Picasso*.

Förr och Nu: ledare, recensioner och konstnärspresentationer m m — se separata register.

Fotografen

av Donald Boström

□ Donald Boström skriver om fotografen Gun Kessle. »I hennes bilder råder avsikt och klarhet».

Jättelika folksamlingar börjar formas till led och kolonner. Folk gråter, andra stirrar tomt framför sig.

Mao är död och Gun Kessle kan som en sam västerländsk fotograf dokumentera de dramatiska scenerna. Från hotellets översta våningar låter hon kameran se ut över Peking och miljoner sörjande kineser. Nere på gatan fångar hon ansikten, tankar — saknaden.

Medan jag tittar ökar pulsen. Så kan bilder påverka. Den sakliga intellektuella informationen i förening med en känslomässig inlevelse kan ge en betraktare avgörande intryck. Guns fotografi är avsett att ge avgörande intryck, inte bara ett tomt seende utan man ska få kunskaper och dra slutsatser. Den som följt årtiotalets fotografi vet att hon tillhör undantagen. Det dokumentära berättandet ligger i ständig kamp mot den cykliskt återkommande piktoralismen och det privata. Följer man fotografen bakåt, det räcker med fotografisk årsbok sen den startade 1945, ser man hur kamerorna åker upp och ner mellan benen. Idag är den

själfulla finkonstfotografen utbredd och det är ibland kvävande att behöva rota i hur vissa egentligen kände det hit och dit när bilderna togs. För andra är sådant prat en kringgående rörelse för lathet och okunskap. Istället för att arbeta med kameran och skaffa sig kunskap kommer dimridåerna.

Att ställa Guns bilder mot sånt är som att öppna ett fönster och släppa in syre. I hennes bilder råder avsikt och klarhet. Så enkelt är det. Att hon nu placerar sig som en av de betydande fotograferna beror på att hon inte reducerar sig till bara fotograf. Gun är politisk och använder kamera, hon har tagit ställning för de förtryckta folken i världen, vilket i och för sig inte är unikt, men till skillnad från de flesta av landets intellektuella radikaler har hon inte bara kunskap utan också klasståndpunkt. Med det reser hon ut i världen och skildrar folkens villkor. Hennes bilder har förändrat bilden av världen och gjort den tydligare och därmed finns möjlighet att delta i förändringen. Den ryska imperialismen hade inte räknat med att Gun ensam kunde plocka fram bilder från Turidernas Herat som visade hur monumenten och kakelkonsten tog sig ut innan ryssarnas bombmattor lade

det i grus. Blodet på deras händer blev allt synligare.

En dag efter Maos död är man i full färd med att fälla de väldiga skyltarna som löper efter hotelltraket. »Leve Mao-Tse-Tungstänkande», som skylttexten lyder har plötsligt tjänat ut... Gun står på taket mittemot och fotograferar. Tre år senare tittar hon ut över samma tak, där ligger skyltarna kvar och väntar, fortfarande omkull men inte bortplockade... ny bild. Klarheten i bilderna är naturligtvis en avspeglning av henne själv. Jag har sällan träffat någon så självklar, raka rör och sunt förnuft; diskussionerna vi haft har avancerat raskt framåt. Precis som i bilderna, avsikt och klarhet. Det var därför Gun utan omsvep sa upp sig från bildbyrån TIOFOTO för ett år sedan och tog hem sina tusentals bilder. Strax därefter satt jag och bläddrade i högarna. Det var hela skeenden som rullade upp. Kambodja, Kampuchea, minareter, moskéer, Indien, Albanien, porträtt. Idag gäller inte kulturfotografi, bildbyrån struntade i sänt och sålde inte. Lika bra att ta hem tyckte Gun. Jag bläddrar vidare, öknar, nomader, Kina, byar, människor, religion, politik och arbete. Historia och nuet binds ihop.

Ur dessa högar reser sig bilden av fotografen Gun Kessle som en upplysare. Jag kan se henne framför mig där hon forsar fram i den lilla Cittran; till hälften driven på bensin och till hälften på Guns livskraft. Vid hennes sida sitter Myrdal. Ömsom nickar han till, ömsom läser han högt. Över berg, genom dammiga öknar, in i byar och städer under det att hon med en osannolik envetenhet dokumenterar de islamiska monumenten. Den finkorniga filmen rasslar med sanden i kameran. Under åren har Gun kammat igenom den islamiska arkitekturen från Spanien i väster till Kina i öster, från Balkan i norr till Indonesien i söder. Däremellan gör hon byar av byar och människor av människor.

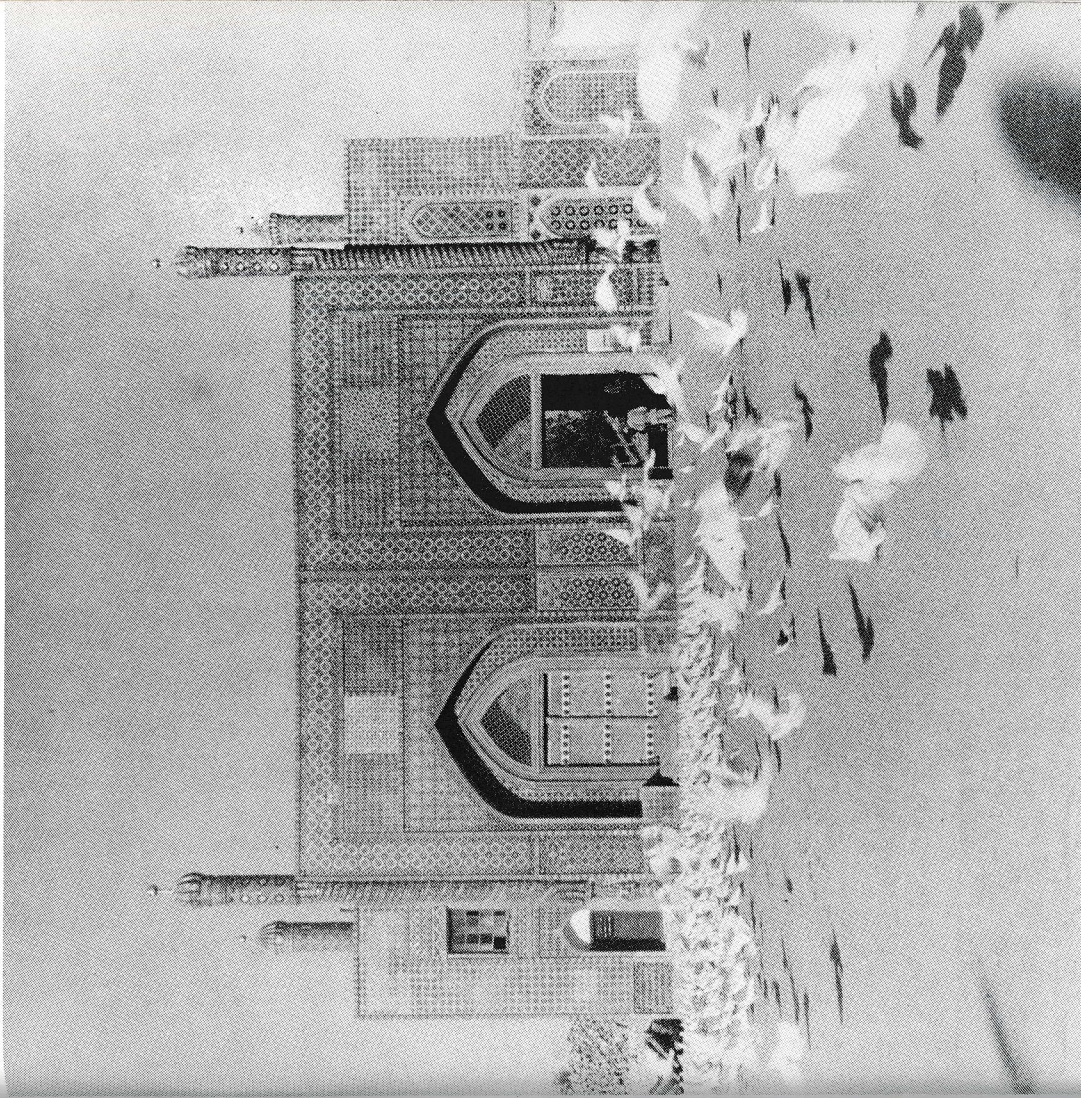
1972 hade Gun utställningen »Folket och maktens murar» på Nationalmuseum. (I

bokform, *Ansikte av sten* 1968 eller *Kampuchéas heliga Angkor* 1979). I de här bilderna hade Gun utnyttjat ljuset och formen till mycket suggestiva bilder. Ett arbete som tillsammans med Myrdals text var ett bidrag att riva imperialismens och förtryckets murar. På Östasiatiska museet kom »När västerlandet trädde fram» 1976. Det var en helt unik dokumentation av skulptur i norska och franska 1100-tals kyrkor. Med den finkorniga film Gun använder kunde hon göra förstoringar av portaler till i det närmaste naturlig storlek från de små negativen. De här två utställningarna tillhör tillsammans med Aftonbladets serien *En världsbild* 1968 (bok på Norstedts 1977) det bildmässigt bästa. Där ingår naturligtvis också ett antal Kinabilder.

I Guns berättande är bildinnehållet överordnat ljus och form i den enskilda bilden, även om ljuset och formen naturligtvis är viktiga beståndsdelar, och den enskilda bilden är underordnad bildmaterialets helhet. Av ungefär 1500 bilder från Angkor godkände Gun 900. Hon valde ut 200 bilder som gav sammanhang, information och möjlighet att betrakta. Under arbetet med layouten skars bildantalet ner till 118.

Vännen Rune Hassner myntade en gång uttrycket »Inga nyllen bara murar» när han tittade igenom Guns bilder efter en resa i centralasien. Förvisso har hon mot alla fotografikonjunkturer bitit sig fast vid monument och arkitektur, allt från Timuridermonument till norska stavkyrkor. Men hennes tryckta produktion domineras klart av människor och deras liv.

Det går att räkna upp ett antal fotografer som gjort ett bra arbete med sin kamera, men de tillhör de få. Det är ännu färre som likt Gun har använt kameran som ett politiskt redskap. Men det finns ljusglimtar. Ur den unga generation fotografer som nu kommer görs flera allvarliga försök att upprätta en dokumentärrealistisk fotografi. Gun Kessles berättande, samstämmigheten text/bild och politik kan stå som grund för de unga när de försöker få styrsel på sin fotografi.

Afganistan, Mazar-i-Sharif

Kina, Liu Lin

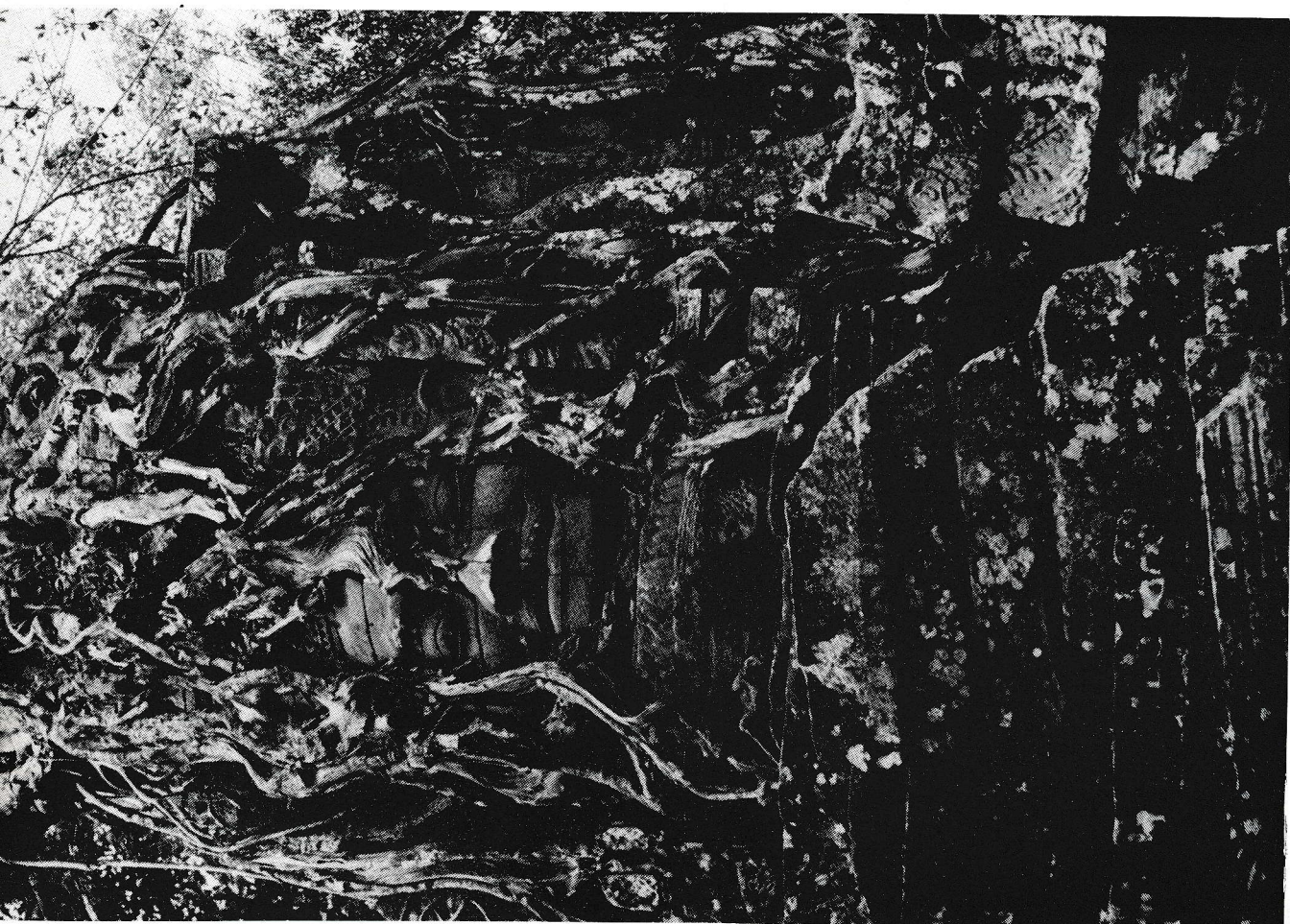

Kina, Liu Lin

Kina, Liu Lin

Ancor, Kampuchea

Kina

Kina Liu Lin

Sri Lanka

Ta Som. Ancor, Kampuchea

Du bror med epåletterna

Novell av Osman Sahin

□ *Du bror med epåletterna* ingår i novellsamlingen *Den röda vinden* av den turkiske författaren Osman Sahin som nyligen kommit ut på Mellanösterns förlag. Osman Sahin berättar om de fattiga jordlösa bönderna kring Eufrat i sydöstra Turkiet. »De är de finaste människorna i världen, genomärliga, sådana som bär sina hjärtan i händerna». Författaren är född i provinsen Mersin 1938. Han har skrivit ytterligare några böcker: *Budbäraren Mirza*, 1974, *Sång till jorden*, 1980, och *Sur rök*, 1983. Översättningen har gjorts från turkiskan av Cumhur Dogan Gür och Annika Ekström.

En skara män dansar oavbrutet lorke*. Deras armar är sammanbundna med varandra vid deras liv. Huvudena böjer sig, böjer sig ner mot knäna och reser sig så igen. De dansande benen får dammet att yra. Solen som ställt sig tillrätta ovanför naturen får ljudet av trummornas dunkande att verka

sticka upp sitt huvud ur det två våningar höga herresätets öppna kupol. Hans stora ögon dras ihop av solens kraftiga strålar. Han slänger en handfull sötsaker över de dansandes huvuden.

— Här har ni, era snyltare, ropar han. Men ni ska veta att detta är det sista ni får!.. Ni har gjort slut på en hel heybe* full med karameller! Tacka vår Muhammed för det här!..

Först springer de halvnakna barnen fram. Många av dessa barn, med ögon vanställda av trakom, är ännu oerfarna. Större delen av karamellerna fångas redan i luften. De som ropar »Må den söta smaken tillkomma vår Aga!» växer nu i antal. När det inte längre finns någonting kvar att plocka upp från marken runt omkring dem, flyr de in i husens skuggor.

Återigen tar lorkedansen vid. Ljudet från de skinnbeklädda tamburinerna framträder nu allt starkare. Besir Aga skall för första gången lämna sina ägor för att resa till staden Mardin. I denna hans avskedsstund vill man glädja honom och visa ett mildt och vänligt sätt.

Plösligt avstannar hela festen. Besir Aga uppenbarar sig. Han är reslig nog att dra uppmärksamheten till sig vid första ögonkastet. I hans breda ansikte är både ögonen och ögonbrynen kraftigt markerade. De svarta mustascherna svänger under hans välfödda kinder, och ser ut att röra med sina spetsar vid dem. Han är klädd i ryttar-dräkt.

Besir Agas skyddslingar ser på honom så som man ser på en gudomlighet. De när en föreställning om att denne mans kraft finns i de sötsaker som de nu smaskande suger i sig. De känner till och med tacksamhet över att få hylla en sådan man.

Besir Aga såg på dem, förnöjsam över att vara aga över en så respektfull samling marababönder. Han hade utan tvekan varken någon aning om detta sitt härska-nér, eller om att denna böndernas hävd att kröka sina nackar förberetts och formats genom århundraden. Smekande sina mus-

tascher gladdes han. Med en enda blick fick han alla sina marababönder att samtidigt rymmas i sina ögon.

Agan kom ner från taket. Han närmade sig så sakteliga sin häst och skulle just sätta foten i stigbygeln då hans hästkarl Rüstö böjde sin rygg för honom.

—Låt mig få buga mig, min Aga, bad han.

Besir Aga log ett kort leende. Rüstö stod nu på alla fyra framför Agan, som med handen gav hans rygg en klapp.

—Du står väl stadigt nu, din krake! berömd han honom.

Rüstö svankade ordentligt. Agan satte sin fot på hans rygg. Så satt han upp på hästen. Rüstö rätade på sig. Han gladdes lika mycket åt livet som en höna som just be-stigits av en tupp.

Hästen ryckte fram och tillbaka som om den känt igen sin ägare. . . På dess välryktade bringa hängde ett stort spänne. När Agan fått hästen under kontroll började han tala till sitt folk.

— Nu ger jag mig av, ropade han. Jag ska lämna er för att fara och se vad en stad är för någonting. Ni vet ju att jag, liksom andra agor, inte känner någon dragning till städer. Aldrig har jag varit långt borta ifrån er. Nu ska jag likväl resa iväg för att se torg och marknader. Men låt för den skull inte vördnaden för er Aga minska! . . . Låt inte era hjärtan sörja för att jag utom synhåll för er. Ni ska veta att sorgen aldrig varit på de sörjandes sida. Var bara dem ni alltid har varit och fall inte för det onda. Så må Gud vara med er allihop! . . .

— Må vägen ligga öppen för er, ljöd det tafatt till svar. Och sorlet från festen steg åter.

Till sist såg Besir Aga en lång stund på sina marababönder. Han föreföll att vara väl medveten om att han med sin uppenbarelse mättade de ögon som med beundran såg på honom.

— Nu bär det av! . . . ropade han och släppte efter på hästens tygel.

Ett ögonblick senare gav sig också Neco och Bedro iväg på sina hästar. De höll sig bakom Agan.

Staden Mardin visste inte att Besir Aga under stor uppståndelse givit sig av för att besöka den.

I staden Mardin med dess människor, stenhus och torg, gick livet sin gilla gång. Sedan middagstid vandrade nu Besir Aga omkring i staden med sina två män bakom sig. Förutom hela sin kraftiga uppenbarelse bar han bergsbons stolthet med sig där han gick. Hans pekfinger, som påminde om en mindre påk, lekte ständigt med mustaschen. Stadens torra och dammiga luft föreföll Agans lungor att vara någonting alldeles särskilt. Med den nervösa häpnad som det för honom innebar att för första gången vara i en stad, trodde han att allas uppmärksamhet var riktad mot honom.

När Agan kommit in i en sådan sinnestämning hade även Neco och Bedro råkat in i ett lycksaligt rus. I sin godtrogna bredvillighet var de övertygade om att de människor som vandrade på stadens gator ingenting hellre önskade än att få beskåda deras Aga.

Mest tyckte Besir Aga om reklamaffischerna. Affischer med reklam för biografier, cigarrer, huvudvärkstabletter, barnmat och liknande. . . Om och om igen stannade de upp framför de färgrika plakat.

— Hör ni pojkar, sade han. Påminn mig innan vi återvänder till Elvahab att vi ska ha med oss några av de här papperen tillbaka. De kommer att bli fina prydnader i mitt herresäte. . .

De drack lakritsjuice som de köpte av en ambulande juiceförsäljare. Agan torkade sina mustascher och hans stela hållning antydde att han var mätt. Han föreföll nu ännu resigare där han gick mitt på gatan. Det såg nästan ut som om hans bröst och hans mustascher promenerade ett stycke framför honom.

En grupp ungdomar betraktade fnissande Agan men han märkte inte detta narra-

spel. En av ungdomarna knep ihop munnen och for ut med ett läte bakom Agan som just passerade förbi honom. Det var uppenbart att han var ute efter att sära Agans stolthet. Då Agan hörde lätet stannade han upp som om han glömt någonting. Han kände sig djupt förörrättad. Sakta vände han sitt ansikte mot ungdomarna. Deras kvävda fnissningar brast ut i gapskratt. Inte ett ljud kom över Agans läppar. Han fäste sin blick i deras ansikten. Sedan vände han sig åter åt sitt håll. Bakom honom hördes då ännu ett läte. Som om Agan fått en pisksnärt vände han sig om igen.

Neco och Bedro som tyst åsett det som skett, hade svårt att hålla sig tillbaka. De väntade på ett tecken från sin Aga.

Agan närmade sig ungdomarna. Miss-tänksamt tvinnade han sin mustasch. Han stannade mitt framför dem.

— Vad skrattar ni åt? frågade han. Har ni kanske aldrig förut sett en agas ansikte? Återigen fnissade ungdomarna. Det låtsades som om de inte hört vad Agan sagt. Den långa ynglingen i mitten slängde med en arrogant huvudrörelse tillbaka sitt hår som fallit ner i ansiktet på honom. Sedan han hakat fast händerna i det kraftiga bältet som omgärdade hans lågt skurna byxor, svarade han med hänfull röst:

— Hur har du hamnat här, ditt gubb-skrälle?

Agans ansikte blev rött som skinn på en skorpion. Bakom hans tystnad doldes en vredens åtbörd. Ungdomarna skrattade fortfarande. Agans hand som nyss hade tvinnat mustaschen, för plötsligt ner mot bältet. Handen med pistolen reste sig sakta och stannade som en porträttkamera framför ungdomarna. Då förstod de att det egentligen var de som var obetydliga.

Besir Aga fyrade av ett skott. Ynglingen i mitten föll framåt med ett mörkt brölöande. Skrikande flydde de som nyss stått vid hans sida.

Skriken förstärkte ljudet av skottet. Marknadstorget i Mardin ruskades om. Människor dök upp från ingenstans och

folk sprang om varandra. . . Oordningen tilltog och övergick snart i kalabalik.

— Vem var det som sköt? frågade någon.

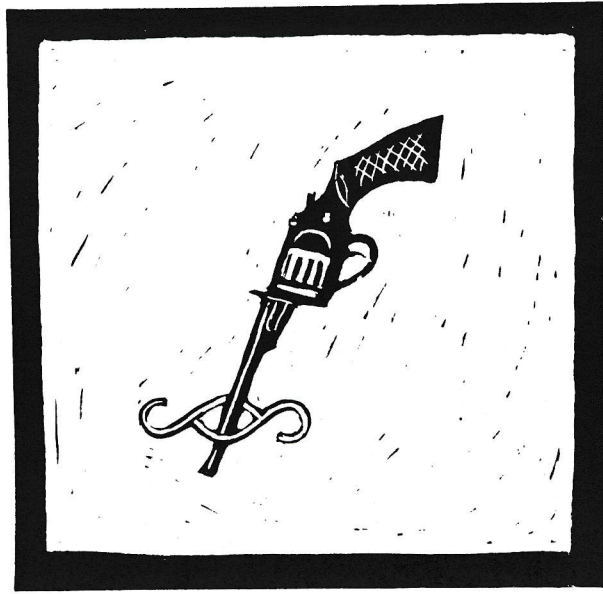
— Där, där, det var han där framme! . . . Han som står och tvinnar sin mustasch.

— Det var som tusan! . . .

ljuda. Besir Aga och hans män hörde nu för första gången dessa ljud.

— Var vänliga och flytta på er, var god släpp fram! ropade poliserna och försökte tränga sig fram genom folkmassan.

Nu stod Besir Aga och hans följeslagare

ill. Annika Eksröm

inför den statsmakt de hitintills aldrig hade mött. I polispistolerna radade sig obevekligt kulorna från en ordningsmakt de inte kunde förstå. Som om detta inte varit tillräckligt, var de från alla fyra håll omgivna av vredgade ansikten.

All uppståndelse kring händelsen och alla de ögon som nu riktades mot Agan gjorde honom orolig. För första gången i sitt liv kände han svetten bryta fram i sina handflator.

En av de poliser som just anlänt gav Agan en hård knuff.

— Kom med här bara, kom med!

Tankarna gick runt i Agans huvud. Så samlade han sig. Med lugn röst frågade han polisen:

— Vad är det med er, mina liv, vad är det med er?

— Vad menar du egentligen med det här, vad är detta? . . . Du har skjutit en människa mitt på torget, eller hur? Tror du det här är någon slags vildmark?

— Kom med här! Följ med till stationen!

— Nog vet jag att jag har skjutit en, bror. Men varför bekymrar ni er så över det?

Nu var det polisens tur att bli överrumplad.

— Det kan inte stå rätt till med dig. Tror du kanske att det är någon slags lek att skjuta folk?

— Men jag är ju en Aga! Dessutom är jag Elvahabs Aga! Kan det möjligen vara så att ni inte känner till det?

Människohopen omkring dem väsnades. Poliserna, som inte kunde tro sina öron, blev svaret skyldiga.

— Jaha, jäså, så vad? . . .

Besir Agas tankar, som blivit kvar i det förgångna, var nu fullkomligt förvirrade. Han kunde inte förklara sig.

— Hör på här, bror, sade han och höjde rösten. Lyssna nu på mig. Jag har kommit som en gäst hit till er stad Mardins ägor. Det är dessutom första gången jag är här. Hela tiden har era män låtit lären ljuda bakom mig. De skrattar åt mig. Med vidöppna munnar skrattar de mig rakt i ansiktet. Förlåt mig, men de släpper faktiskt väder som åsnor. Är nu detta ett lämpligt uppförande? Visar ni då ingen vördnad för en Aga, för en gäst? Gäller inte längre Koranens bud, eller har man kanske låtit stena inamerna* i moskéerna?

Då log den äldre av poliserna. Han visste hur man i sådana här situationer skulle underlätta vägen till polisstationen. Han tog Besir Aga under armen.

— Du har rätt, sade han. Bry dig inte om det där. Följ med mig bara. . .

Medan de gick mumlade Besir Aga för sig själv.

— Jag har ju sagt er att jag är en Aga. Som om vi inte skjutit folk förr i det här landet. Än sen då? Detta är dessutom inte första gången jag har skjutit någon. Överallt, både här och där, har jag låtit skjuta den som går emot Agans lag. Inte till den dag som idag är, har jag mött någon som är så frän vetet att han frågar varför. Nu har jag gjort slut på en av stadens Mardins män. Varför blir det då en sådan uppståndelse? Det är detta jag inte kan förstå. . . Ta det lugnt, du bror med epåletterna. Dra inte i min arm så där, jag kommer ju. . .

**lorke: traditionell dans*

pusi: huvudduk

agel: ring av bomullstyg vilken används för att fästa huvudduken med på huvudet

marababonde: jordlös bonde som bor och arbetar på agans egendom och som ersättning för sitt arbete får en mindre del av skörden

köfü: fezlignande huvudbonad som bärs av gifta och giftasvuxna kvinnor

Aga: rik jordägare, godsägare, en slags feodaller

herre

heybe: vävd axelväska, ursprungligen sadelvä-

ska, ofta med konstfulla mönster

İmam: muslimsk gudstjänstförrättare

Regalskeppet Wasa

av Axel Jälgare

Ja, jag har sett Wasa,
visst har jag sett regalskeppet Wasa,
en fruktansvärd krigsmaskin för sin tid
med 64 spyende kanoner.

Vidundret tog 800 dygn att bygga,
pryddes med nitton romerska kejsare av trä,
otåliga krigare, hermer, nereider och lejonmaskaroner
för att injaga skräck.

För sin besättning: ett trångt träfängelse,
fullt av sjukdom och död.

Östersjöns fasa välte på jungfrufärden;
Nordens storkonung, Gustavus Augustus,
den tjugonde tråkejsaren, hade krävt för ståtlig överbyggnad
på den otillräckliga basen.
Femtio fick i djupet betala den fåfängan
med kortare liv.

Så går det till här i världen,
så går det till.

Författaren är folkhögskolelärare i Eskilstuna. F. 1923 i Nederkalix.

FRÅGELEK

- BO THENTE ÄR SEDAN ÅRSSKIFTET HÄLSOSKÖVDENÄMNDENS ORDFÖRANDE I HELSINGBORG.
- HAN ÄR SEDAN LÄNGE NORDISK UTVECKLINGSCHEF FÖR CIBA - GEIGY, KEMIFÖRETAGET.
- NU HAR MAN KONSTATERAT ATT VATTNET I RÅÅ-ÄN, EN DEL AV VÅRT DRICKSVATTEN, INNEHÅLLER 20 GÅNGER MER ATRAZIN ÄN EG:S GRÄNSVÄRDE. (ERIK MARANDER, HELSINGBORG'S DAGBLAD 1.2.86)
- CIBA-GEIGY SÄLJER ATRAZIN, ETT OGRÄSMEDE.

FRÅGAN ÄR: VAD SÄGER BOSSE?

- ☐ "OBEFINTLIG HÄLSORISK"
- ☐ "ALARMERANDE"
- ☐ "OBEFINTLIG HÄLSORISK MEN ÄNDÅ ALARMERANDE"

VÄND OCH LÄS RÄTT SVAR.

men ändå alarmerande — Obefintlig hälsorisk Bo Thente (m) om gifterna i Råån

HELSINGBORG 5

Lördagen den 1 februari 1986

Gula ärter

— en satirisk skämttidning i Helsingborg

av Anne Lidén

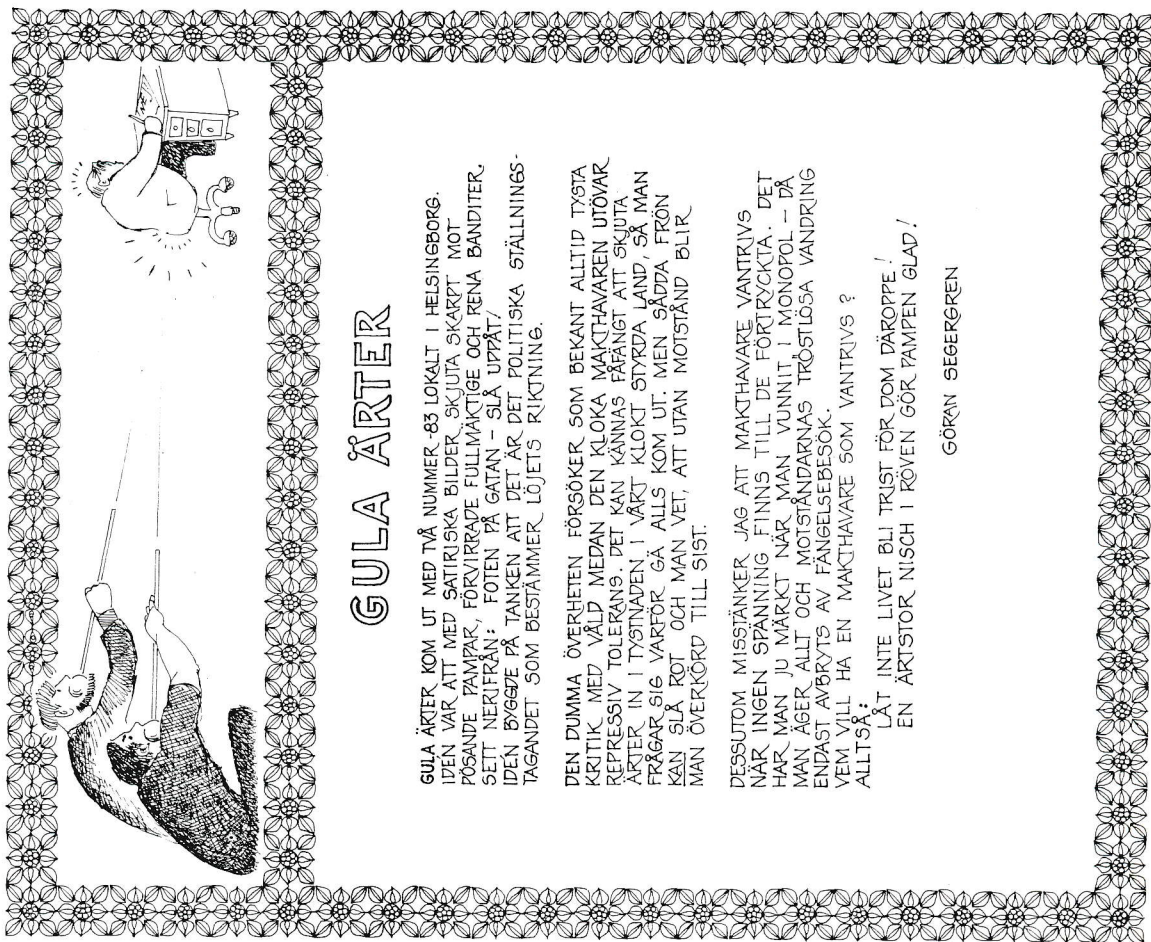
Konstnären Göran Segergren fick idén till skämttidningen *Gula Ärtor* när han gick på målarskolan Forum i Malmö 1974, men kunde inte förverkliga sin idé förrän tio år senare när han slagit sig ner i Helsingborg. Tillsammans med fritidspedagogen Ulf Tunström gav Göran Segergren ut två nummer av *Gula Ärtor* 1983, därefter har han inte fått tillräckliga resurser att trycka ett tredje nummer. Teckningarna till det senaste numret har därför publicerats här i *Förr och Nu* 1/85 samt i FIB/Kulturfront och andra tidningar.

De första satiriska skämtteckningarna riktade sig mot olika lokala företeelser i Öresundsområdet, mot företag och kommuners miljöbrott och mot sociala orättvisor. Miljöfrågan har länge intresserat Göran Segergren, ända sedan början av 60-talet då han arbetade som journalist vid Nordvästra Skånes Tidningar.

I de senare teckningarna har Göran Segergren även riktat sina angrepp mot den ryska aggressionspolitiken i Afghanistan, mot kränkningarna av Sveriges gränser, mot den liberalistiska narkotikapolitiken och mot statens omhändertagande av barn.

Beställ gamla nummer av *Gula Ärtor* och stöd på så sätt utgivningen av nästa nummer. Vi publicerar här två sidor av *Gula Ärtor* och vidarebefordrar en hälsning från Göran Segergren:

»*Gula Ärtor* förklarade krig 1983 och stöp efter två nummer. Generalredaktören överlevde. Forum sökes för regelbundna skjutövningar. Kontakta Göran Segergren, Blåkullagatan 21 A, 252 57 Helsingborg, tel nr 042 — 15 04 86.»

GULA ÄRTER

GULA ÄRTER KOM UT MED TVÅ NUMMER-83 LOKALT I HELSINGBORG. IDEN VAR ATT MED SATIRISKA BILDER, SKJUTA SKARPT MOT PÖSANDE PAMPAR, FÖRVRIRRADE FULLMAKTIGE OCH RENA BANDITER, SEIT NERIFRÅN: FOTEN PÅ GATAN - SLÅ UPPÅT! IDEN BYGGE PÅ TANKEN ATT DET ÄR DET POLITISKA STÄLLNINGSTAGANDET SOM BESTÄMMER LÖJETS RIKTNING.

DEN DUMMA ÖVERHETEN FÖRSÖKER SOM BEKANT ALLTID TYSTA KRITIK MED VÅLD MEDAN DEN KLOKA MAKTHAVAREN UTÖVAR REPRESSIV TOLERANS. DET KAN KÄNNAS FÄNGT ATT SKJUTA ÄRTER IN I TYSTNADEN I VÅRT KLOKT STYRDA LAND, SÅ MAN FRÅGAR SIG VARTFÖR GÅ ALLS KOM UT. MEN SÄDDA FRÖN KAN SLÅ ROT, OCH MAN VET, ATT UTAN MOTSTÅND BLIR MAN ÖVERTÖRD TILL SIGT.

DESSUTOM MISSÄNKER JAG ATT MAKTHAVARE VANTRIVS NÄR INGEN SPÄNNING FINNS TILL DE FÖRTRYCKTA. DET HAR MAN JU MÄRKT NÄR MAN VUNNIT I MONOPOL - DÅ MAN ÅGER ALLT OCH MOTSTÄNDARNAS TRÖSTLÖSA VÄNDRING ENDAST AVBRUTS AV FANGELSEBESÖK. VEM VILL HA EN MAKTHAVARE SOM VANTRIVS ? ALLTSÅ:

LÅT INTE LIVET BLI TRIST FÖR DOM DÄROPPE !
EN ÄRTSTOR NISCH I RÖVEN GÖR PAMPEN GLAD !

GÖRAN SEGERGREN

Franzéns bok om Branting En platt framställning

av Mats Miljand

□ Mats Miljand nagelfar Nils-Olof Franzéns biografi om Branting. Dess politiska tendens är väl värd att uppmärksamma, menar han. »Dess djupaste avsikt är att skildra socialdemokratins utveckling från ett samhällsomstörtande parti till ett statsbärande genom en av dess främsta företrädare, som om några andra realistiska alternativ aldrig funnits.»

Nils-Olof Franzéns Branting-biografi är en platt framställning, som skyr alla komplikationer, ett kompilat över övertagna ståndpunkter och andrahandskällor sammanförda till en soppa som han kryddar med förnumstiga adjunktspunkter som får gälla för skarpsinne. Därför inträffar det fatala att det som skulle förklaras och upphöjas blir obegripligt och förminskas.

Själva sättet att hantera materialet framkallar under läsningen en molande irritation. Franzén påför sina meningsmotståndare, dels de vilka han uppfattar var Brantings, olika nedsättande epitet. Han vränger deras ståndpunkter, i den mån han återger dem. Han undviker helt vissa argument. Marx kallas en profet med en enda förmåga, nämligen att spå fel. Andra avfärdas som »rättrogha» och »högtsvävande idealister». Biografen förfaller till apologi.

Det låter sig sägas, kanske, att en biograf alltid måste välja i sitt material, att han förvisso alltid är fjättrad i sina värderingar, men det krävs ändå att han fäster uppmärksamheten vid centrala problem och frågeställningar för ett lyckat resultat. Och på den punkten blir Franzéns haveri uppenbart. Han förmår inte tränga bakom händelsernas yta utan stannar vid deras kronologiska ordning. Jag ska i korthet peka på

några av oklarheterna i biografien.

1. Branting var en överklassare som gick till folket. Han var en dubbelnatur. Han behövde publicistklubbens samvaro mer än partiumgänget. Han var en revolutionär visionär och en realpolitisk reformist. Han var historiens förste socialdemokrat. Han övergick aldrig till socialismen och han avföll aldrig till revisionismen. Hans ideologi var hans egen skapelse. Han var en god familjefar fast han aldrig var hemma. Bli klok på den bilden den som kan.

2. Pariskommunen började som ett republikanskt uppror mot den republikanska regeringen när denna försökte avvärja sitt eget nationalgarde i Paris som »bemäktigat» sig sina egna kanoner på Champs-Élysées. De egna erövrar således sina egna kanoner från sig själva. Bli klok på det den som kan.

3. Förhållandet mellan revisionismen och nationalismen blir aldrig klart utrett. De tyska socialisterna som sa nej till nationell uppslutning i det första världskriget avhållas som romantiker, illusionister, frasmakare. Men vad var då de tyska socialdemokraternas kejserliga nationalism? Hur hade revolutionära uppror, om än dåligt organiserade, i Frankrike och Tyskland förändrat historiens förlopp? Hur många hade dött i ett sådant blodbad på barrikaderna för nya antiimperialistiska stater av dem som nu i stället dog i skyttegravarna för att bevara sin gamla överhet, vilken dessutom skulle föra ut deras barn och barnbarn i nya europeiska dåraktigheter? Franzén ser inte ens frågan.

4. Zimmerwaldrörelsen saknade både organisation och ett konkret handlingsprogram och leddes av rotlösa emigranter som odlade sin revolutionsromantik, hävdar Franzén. Hur kunde delvis samma människor komma att stå i spetsen för den första segerrika socialistiska revolutionen i världen liksom för den som misslyckades i Tyskland?

5. Det socialismens allmänna maktövertagande som Branting trodde på kom inte, skriver Franzén. Men han nämner inte Nos-

kes och Eberts förlitande på den gamla kejserliga militärapparaten för att krossa upproret i Tyskland. Inte heller pekar han på sambandet mellan kriget och demokratis genombrott i Sverige, som en defensiv åtgärd för att motverka en radikalare utveckling.

6. De svenska partimötsättningarna återges utan djup och med åsidosättande av den objektivitet och allsidighet, som jag i min enfald trott vara en gammal ljudradiochefs kardinaldygder. I skildringen av partitutvecklingen fram till sprängningen 1917 finns på varje punkt divergerande skildringar som Franzén negligerar. Endast de argument som understödjer Brantings linje framhålls. Bilden blir förenklad, svart-vit, utan nyanser. Det pågår dock ännu en debatt kring riktigheten i kongressbeslut, organisationsfrågorna, kampstrategin, storstrejken, Brantings ställning och val av medarbetare (»högervändningen») som Franzén hade kunnat tillgodogöra sig om han velat komplicera framställningen.

7. Kritiken mot vänstersamarbetet med liberalerna återges aldrig i sak. Men fördröjde inte den strategin det demokratiska genombrottet i Sverige tills oroligheterna i det första världskrigets spår ordnade saken åt Branting?

8. Kritiken mot det parlamentariska arbetet, »ministersocialismen», »resultatpolitiken» värderas aldrig på allvar. Franzén citerar Fredrik Ström från 1909 som ett exempel på att det »i partiets centrum fanns en klart formulerad opinion mot den 'revisionistiska' politik som Branting och majoriteten drev.» Ström skrev »att partiets ledning och flertalet ledande män så avsevärt tendera att föra oss in i en alltför revisionistisk, opportunistisk och principlös fälla.» Med tidens facit i hand kan man inte undgå att se att Ström fått rätt, men Franzén diskuterar inte den verkliga utvecklingen utan kryper bakom »majoritetens» uppfattning.

9. Synen på Erik Palmstierna är entydigt positiv. Palmstiernas dagböcker, om vilka en annan författare kommenterat att den-

nes förakt för arbetarrörelsens socialistiska målsättning gör att han redan på kvällen är färdig att skriva vanställande kommentarer till samma dags hänseelser, citerar Franzén friskt ur. I sitt porträtt av friherren tecknar han honom som mycket duglig, en utredare och skicklig riksdagsman. Beskyllningarna för opportunist avfärdar han. Palmstierna ville driva ut vänsteroppositionen i öknerna, sammanfattar Franzén och tillägger att han samtidigt blev hatad av partivänstern. Men orsakerna till det har han inget att säga om, inget om de skiftande bedömningarna av hans roll vid Brantings sida, inget om hans diskussionsklubb, »Vi», en informell högerfraktion inom SAP för tvåpolitiska kontakter med liberalernas vänsterflygel, inget om hans uppenbara avsikt från och med inträdet i SAP att omvandla partiet till ett parlamentariskt parti av rent borgerlig modell. Franzéns sympatier för ämbetsmannen utklädd till politiker är blott alltför tydliga.

10. Var Brantings tes om det »lagliga» och stegvisa övertagandet av den borgerliga statsapparaten genom reformpolitik — expanderande socialistiska öar — som en möjlig väg till socialismen riktig? Franzén undviker att ta ställning till åttiofem års 1900-talshistoria.

11. Zeth Höglund ville före partisprängningen störta Branting. Det kan det råda mycket tvivel om, påstår Franzén — utan att belägga med varken not eller källa.

12. Brantings ideologiska utveckling, beroendet av Jaurès, förhållandet mellan marxismen, reformismen och revisionismen behandlas så fördömsfullt och yligt, i den mån frågorna överhuvudtaget uppmärksammas, att man tvingas konstatera att Franzén inte bemödat sig läsa läxan. Ändå ingår ju t ex Jan Lindhagens antologi *Bildnen av Branting* med Gunnar Gunnarssons utmärkt essä *Kautsky, Bernstein och Marx* i litteraturförteckningen.

13. Bakom Brantings äktenskapskris 1899 låg ingen mindre än — Strindberg! Strindberg skulle, spekulerar Franzén, dri-

ven av skadeglädje på grund av dåliga recensioner, under en middag »med hela sin hypnotiska lidelse» ha predikat »sanningsskravet» så att Hjalmar på hemväg erkänt sina utomäktenskapliga förbindelser, inklusive den utomäktenskaplige sonen, för hustrun Anna. Franzén upprärrs över Strindbergs förmodade dåd men inte över Brantings gärning. »*Det lilla barnet dog efter en kort tid; detta underlättade såkert försoningen*», konstaterar Franzén torrt. Emellertid levde pojken till sitt elfte år och Branting skickade via bulten först 60 kronor, sedan 75 kronor i kvartalet till modern, barbararbitrader Anna Engström. Men henne förunnar Franzén inget medlidande. För övrigt dog inget av Brantings andra barn.

Franzéns biografis politiska tendens är väl värd att uppmärksamma. Dess djupaste avsikt är att skildra socialdemokratis utveckling från ett samhällsomstörtande parti till ett statsbärande, som en av dess främsta företrädare, genom en av dess realistiska alternativ aldrig funnits. Ju mer likt ett borgerligt parti SAP blir, desto mer positiv blir Franzén. Hans höga uppskattning av dröjsmålet som högsta politiska princip, av »resultatpolitiken» är naturligtvis grundad i den typiskt svenska ämbetsmannatraditionen och det överbestämmer hans syn på Branting-gestalten och hela epoken. Det är en syn som står i årtiotalspolitikens tjänst.

I en not påpekar Franzén att hans manuskript var avslutat när Nils Beyers bok *Den unge Hjalmar Branting* utkom. Det var synd. I ett kort företal till Beyers bok skriver denne att en vederhäftig biografi över Branting inte existerar sextio år efter dennes död. Han är kritisk mot de helgonlegender och söndagsskoleberättelser som florerat i den socialdemokratiska historiskrivningen och han understryker svårigheterna att skriva om Brantings person.

»*Själv har jag en viss erfarenhet av det och efter flera års studier gett upp hoppet*

att kunna teckna en bild av Branting i helfigur.»

Det är beklagligt att Franzén inte i tid nåddes av Beyers varningsord. Då hade han kanske kunnat undvika att foga ytterligare en hagiografi till raden. Även om jag inte delar Beyers pessimism vad gäller att lösa

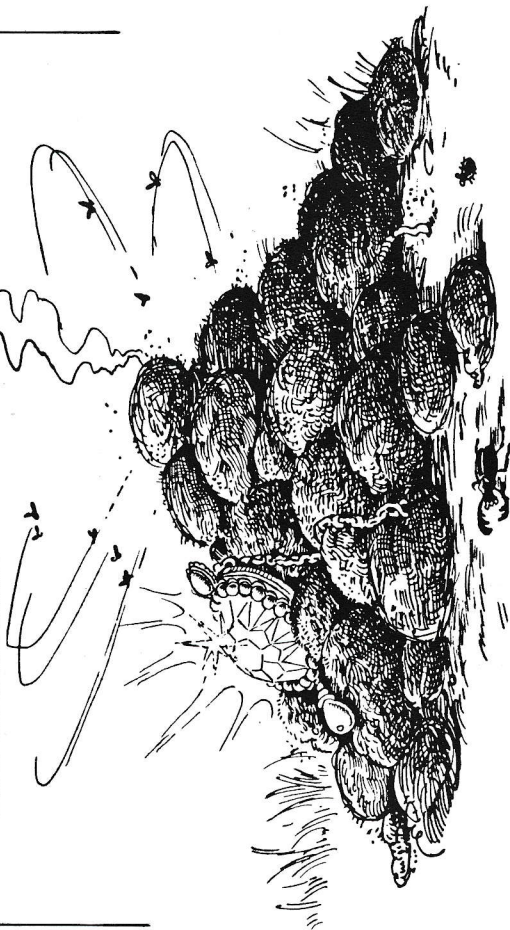
själva uppgiften är det uppenbart att den övergått det franséiska förvaltarintellektets förmåga.

Nils-Olof Franzén. HJALMAR BRANTING OCH HANS TID. Ill. 375 s. Bonnier 1985. Pris: 190:-

ISBN 91-0-046617-4

Heinrich Hundkocks äventyr

Eske K. Mathiesen

KAPITEL 6

— där Heinrich Hundkock finner
ett dyrbart smycke i en hästlort

GREVEN på Gram slott hade en dotter. En gång när hon var ute och red en tur tappade hon ett dyrbart smycke med diamanter i. Greven utlovade en stor belöning till den, som fann smycket. Av en slump hittade Heinrich Hundkock det. Det låg och blänkade i en hästlort.

"Lyckan står den djärve bi", sade Heinrich, putsade rent smycket mot sin ärm och gick upp till greven.

Det var en mycket fin greve, som man inte bara kunde stövla in till och prata med hur som helst. Först skulle man hänvända sig till en lakej, som stod vid

dörren. Heinrich berättade för lakejen att han hade funnit det eftersökta smycket med diamanter i.

"Jag skall föra dig till greven", sade lakejen, "men bara på villkor att jag får halva hittelönen."

Heinrich tyckte att det lät konstigt, men han sade ja och blev förd in till greven. Denne blev glad över att få tillbaka smycket och frågade Heinrich, som han antog var en vanlig bonde, vad han ville ha i hittelön?

"Jag vill gärna ha två hurringar", svarade Heinrich.

Greven tyckte att det var märkligt att önska två hurringar i hittelön men han delade ut dem, en på varje sida av huvudet. Heinrich bugade och sade tack, gick ut till lakejen och gav honom den ena.

Lakejen blev arg. "Nå", sade Heinrich, "är du inte nöjd med hälften, så kan du få hela." Varpå han gav lakejen en hurring till.

Greven hade stått innanför dörren och hört det hela. Han kallade in Heinrich på nytt. "Önska något annat", sade han.

Ja, om det nu lät sig göras, så kunde Heinrich gott tänka sig att bli uppassad som greve under ett helt dygn. Det sade greven ja till, och det blev mycken uppståndelse runt Heinrich.

På morgonen, när han skulle tvätta sig, stod där en kammarjungfru och höll upp handduken. För det stod nämligen en kammarjungfru också hos greven. Heinrichs kammarjungfru kom från en mycket fin familj, och hon var verkligen generad över att hon skulle stå och hålla upp handduken åt en vanlig bonde. Där för fäste hon handduken med en nål i sitt nackhår och

vände ryggen åt Heinrich. Så kunde han torka sig bäst han ville — samtidigt som han skrattade i mjugg för sig själv.

När det hade gått ett dygn, sade greven till Heinrich: "Det smycke, som du hittade, är alltför värdefullt för att du ska låta dig nöjas med denna belöning. Önska något mera!"

Heinrich Hundkock sade, beskedlig som han var, att han gärna ville ha den knapp, som handduken hade hängt på i morse.

Detta var ett märkligt önskemål, tyckte greven, men han lovade honom det. Nu visade det sig, att det var kammarjungfrun som Heinrich skulle ha. Det blev hon rosenrasande över. Greven ville emellertid hålla sitt ord, men tyckte dock att han borde adla Heinrich först, så att inte kammarjungfrun skulle bli gift med en vanlig bonde. Greven av Gram var lite finare än andra grevar och hade lov att adla folk för kungens räknning.

Ett sådant adlande skulle försiggå i kyrkan under högtidliga former. Det kom mycket förnämt folk till platsen. När greven, som avslutning på den högtidliga akten, skulle till att lägga handen på Heinrichs huvud, lade denne av en jättefjärt, så det rungade i kyrkan.

Fint folk tittade på varandra, och kammarjungfrun rodnade från topp till tå: Hon ville under inga omständigheter ha honom, vad de än tänkte göra med henne.

Greven tyckte också, att det varit väl grymt av Heinrich att lägga av en stor fjärt i det högtidliga ögonblicket.

På detta svarade Heinrich: "Ers Nåd måste förstå, att bonden måste ut för att adelsmannen ska komma in! De två kan inte samsas, nämligen", sade han och sprang bort till kyrkans utgång, "så kan ni ha det så bra och särskilt den fisförmåga kammaringfrun! Jag ids inte vara låtsasgreve! Ni kan vara narrar på ert sätt, jag föredrar att vara det på mitt!"

Med dessa ord drog han fram en skatfjäder, lade den med en överdrivet hövlig bugning på kyrkogolvet, rusade ut på kyrkbacken, stalen häst och red bort.

övers. Bengt Berg

ill. Jon Ranheimsæter

Rallaros har gett ut Heinrich Hundkocks följa den godhjärtade f.d. hundkocken äventyr. Det är en samling folkliga och festliga berättelser, där den danske författaren kocks visitkort, visar vem som spelat över- Eske K. Mathiesen (född 1944) låter oss heten ett spratt.

Ansvariga:
Lars Andrée
Marianne Fors
Fridhemsgatan 46 B
852 42 SUNDSVALL
Tel. 060-11 70 24

BOKANMÄLNINGAR

Ill.: Kaj Stuart-Beck

Allan Boesak. TRAMPA PÅ TÖRNE. Att lyda Gud mer än människor. Övers. Meret Hörnlund. 105 s. Verbum 1985. Pris: ca 46:-

ISBN 91-526-1318-6

När extremegoistiska och extremkapitalistiska väckelserörelser av typen »Livets Ord» vinner terräng bland svenska ungdomar, när pastor Ekman i Uppsala hävdar att fattigdom, sjukdom och nöd är Guds straff till människor som syndat, då är det en lisa att lyssna till människor som Allan Boesak.

Pastor Boesak predikar att kristendomens Gud är rättvisans och befrielsens Gud, de förtrycktas och förtrampades Gud. Det är, enligt den befrielseteologi han liksom Desmond Tutu företräder, endast i kärleken till nästan, i kamp mot exploatering och förtryck som Jesu ord blir verklighet.

Boken *Trampa på törne* innehåller predikningar Boesak höll år 1983, ett brev till Sydafrikas justitieminister daterat augusti 1979 samt ett anförande vid Svenska Missionsförbundets generalkonferens år 1984.

Margareta Zetterström

Hugo Claus. FÖRUNDRAN. Övers. och efterord Per Holmer. Omslagsillustration Helmuth Bedy. 250 s. Bonniers 1985. Pris: ca 140:-

ISBN 91-0-046568-2

Under medvetet tilltagande vansinne nedtecknar läraren de Rijkel vad ingen skall få läsa, medveten om att någon trots allt kommer att läsa det. Hans förflutna varvas med nutid tills tidsplanen börjar vävas ihop och de Rijkel kan lämna in berättelsen till mentalvårdsklinikens läkare. Marginalen är väl tilltagen för läkarens anteckningar, en formsak då han kunnat skriva ut dem själv. *Förundran* har många bottnar men blir aldrig svår eller tungläst. Den mycket levande person- och miljöskildringen lättar upp boken och gör det till ett nöje att vända blad. Tyvärr blir många av anspelningarna på flamländsk kultur och historia obegripliga för oinvidiga, liksom de många tistlarna åt kyrkan. Annars når boken upp till sin främsta föresats, att uppmuntra till tankeverksamhet och förundran.

Henric Grubbsström

Ingvar Dahlström. BILDER UR EN ARBETARES LIV. 127 s. Dahlström 1985. Pris: ca 95:-

ISBN 91-970638-2-7

Egentligen är det väl en smula orättvist: det händer ibland att en bok lyfter till konst i kraft av sitt ämne. Författaren kan koppla av när han eller hon gjort sitt val. Det faller sig naturligt att göra dessa reflexioner vid läsningen av Dahlströms rapport söm i ord och bild, mest bild, berättar om en ännu oöppnad väg från födseln till dödsögonblicket. Men slutresultatet är gripande, det säger mer än tio agitationsskrifter om socialismens nödvändighet, och man måste verkligen applådera ett så oerhört lyckat val.

Jan Fogelbäck

Bli medlem i Förr och Nu. Inträdesavgiften är
from 1984-06-01 100 kr.

FÖRR OCH NU
TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Peppe Engberg. SOVJET OCH FREDSRÖRELSEN — myt och verklighet. Ill. 347 s. Timbro 1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7566-079-2

Boken är en väldokumenterad och initierad skildring av Sovjetunionens »aktiva åtgärder» i väst till stöd för dess utrikespolitik — öppen propaganda, desinformation, politiska aktiviteter och agentverksamhet. Engbergs slutsats är att Sovjet infiltrerar alla samhällsområden av betydelse, där fredsrörelsen utgör en, om än viktig, målgrupp bland flera. Direkt styrt från Kreml är endast det sovjetvänliga Världsfredsrådet, menar han.

Tyvärr diskuterar Engberg inte pacifismens betydelse som »murräcka» och Sovjets eventuella insikter om detta. Boken skäms också av en del besynnerliga resonemang om det »icke-europeiska» och »slaviska» i Sovjets utrikespolitik som visst blivit högsta mode bland europeiska intellektuella. Notapparaten är imponerande. Tyvärr saknas register.

Tom Carlson

Annika Elmqvist & Pål Rydberg. FARLIGA TANKAR. Om demokrati och människovärde. Ill. 184 s. Ordfront 1985. Pris: ca 145:-

ISBN 91-7324-246-2

I perspektivet av att frihetstidens aristokratvalde satte nationens oberoende på spel framstår 1766 års Tryckfrihetsförordning som ett upplöst undantag i en dunkel tid. Det löjets skimmer som tecknarna består Gustaf III med förefaller därför oförtjänt. Dalupproret får tolv sidor. Avvägningen verkar lika ogrundad som indelningen av hatt- och mösspartierna i mindre och mer »moderna».

Arbetrörelsen och rösträttsstriden skymtar fram ur ett töcken av inre motsättningar och utläggningar om Kominterns kriser.

Tryckfrihetens predikament under andra världskriget och 1949 års TF förbigås helt, liksom den obehagliga kräftgången under 70- och 80-talen. Samtiden karaktäriseras istället suddigt som *taylorismens* epok och en serie om gruvstrejken 1969 avslutar boken.

Jag saknar en övertänkt idéhistorisk uppfattning, samt den enhet mellan innehåll och grafisk form som gjorde deras svenska historia (Ordfront 1979) lyckosam.

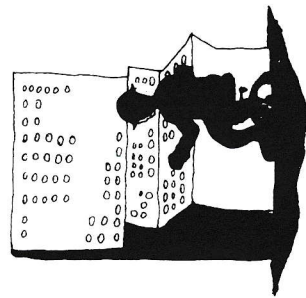
Mats Mtljand

Phebe Fjellström. SAMERNAS SAMHÄLLE I TRADITION OCH NUTID. Ill. 640 s. Norstedts 1985. Pris: ca 210:-

ISBN 91-1-853222-5
Vad allt innehåller inte denna tjocka lunta om samerna, historia, kultur, samhällsutveckling. Här beskrivs renskötsel, dräkter, slöjd, jakt, folkmedicin. Författaren är professor i etnologi vid Umeå universitet och har i många år forskat i samisk kultur och historia. Hennes beskrivning av Sameätnam — samernas land — är imponerande genom sin bredd, kunnskap och vetenskapliga exakthet. Som introduktion till kunskap om samerna, denna kanske äldsta folkgrupp i Sverige, har boken alla förutsättningar att bli klassisk. Den vetenskapliga vokabulären ger ibland en viss torrhet åt framställningen men stör ingenstans läsbarheten.

Jam-Olov Nyström

Helena Friman, Helena M Henschen, Lena Högberg, Eva Silvé-Garnert, Ingrid Söderlind. SKOLBARN. En folkundervisningsväxer fram. Ill. 323 s. Folksam, Stockholms stadsmuseum, Tidens förlag 1985. Pris: ca 265:-

ISBN 91-550-2901-9
Skolbarn berättar om den svenska skolans utveckling, från de strider som föregick 1842 års skolstadga och fram genom de olika skolreformerna till dagens grundskola.

Man tar också upp en jämförelse mellan olika generationers läsläror, historie- och slöjdamnens utveckling, skolarkitekturen och mycket annat.

Det är en både roande och tankeväckande läsning. Många idéer kommer igen i skoldebatten genom åren, ibland med helt ombytta ideologiska förtecken. Man ser hur folkbildningsidealen från seklets början tunnats ut och ofta ersatts av de »nyttighetskrav» på undervisningen som faktiskt fördes fram redan på 1800-talet, men då som argument mot en allmän folkskola. Genom att se linjerna bakåt är det lättare att se vad som händer i dag.

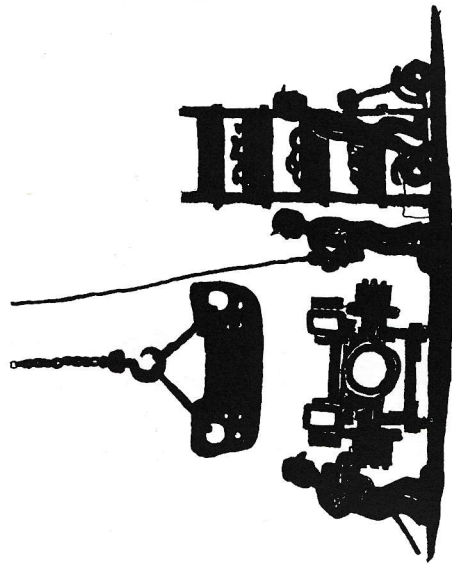
En läsvärd bok som blir ännu bättre genom mängder av fina illustrationer.

Catrin Rönmark

Carlos Fuentes. BRÄNT VATTEN. Kvar-
tett av berättelser. Övers. Elisabeth Helms.
Förförd Jöran Mjöberg. 150 s. Nordan
1984. Pris: ca 90:-

ISBN 91-7702-109-6
Med en mystisk, i aztekiskt dunkel hölj-
dunkel, återkommer Carlos Fuentes för svensk
publik. Den mäktiga och omfångsrika *Ter-
ra Nostra* följs nu av en mindre samling
med fyra texter, vilka har vissa inbördes be-
röringspunkter. I varje berättelse finns ett
centrum från vilket världen skildras. I den
första är det den gamle revolutionsgenera-
len, »ballhuggarn» som han kallas. I den
andra ett olycksaligt hembiträde, en gång
anställt hos »ballhuggarn» som förmedlar
sitt Mexiko. I den tredje är det en gammal
aristokrat, som bokstavligen får halsen
uppskuren i likhet med den gamla värld
han representerar. I den sista berättelsen
avkläds krassheten i det moderna mexikan-
ska livet, personifierat i en fattig yngling
Bernabé. Förlaget Nordan möjliggör för
svenska läsare att få ihop det pussel som
den spanskamerikanska litteraturen är.

Carl-Eric Johansson

Elsa Grave. FÖR ISDEMONER ÄR FAN
EN SNÖGUBBE. 160 s. Norstedts 1985.
Pris: ca 115:-

ISBN 91-1-851492-8
Grave skriver i sin säregna blandning av
torrlighet, känslöxas och polerade tek-
nologiska bilder och frammanar mer där-
skap än framsteg. Som tidigare kompone-
rar hon sina dikter efter musikaliska före-
bilder. Fugan är återkommande, körsång,
växelsång.

Liksom i *Evighetens barnbarn* (1982) rör
hon sig med de stora hotbilderna, främst
kärnvapenhotet och det nakna våldet, för-
intelsen. Nu skruvar hon ner aggressivite-
ten i en svit om isdemoner, förfrysning av
liv och känslor.

Det blir ganska trötande, inte ens de
konkreta vetenskapsmetaforerna håller
dikterna på plats. Det blir som helhet mer
schabloniserande kategoriseringar av åsik-
ter, delade av de flesta i vårt land, utan den
nödvändiga rörelsen, en bearbetande ana-
lys. Mer en svävande ordmassa än en fond
för reflektion och uppföring till hand-
ling.

Trygve Lundh

Peter Handke. SMÄRTANS KINES.
Övers. Margaretha Holmqvist. 163 s. Bon-
niers 1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-0-046582-8
Berättelsen om den solitare läraren Andre-
as Losers förvandling från betraktare till
deltagare är genomförd i Handkes vanliga
stramt ekonomiska stil.

Loser lever åtskild, slutar undervisa i
klassiska språk och ägnar sig åt det »sköna
och sanna», en studie i romersk arkeologi.

Men verkligheten får tag i honom, när
han på väg till den nästan enda männis-
liknande kontaktyta han har — en tarok-
sammankomst — ser en man spraya ett
hakkors. Loser, som ser tillvaron som ett
regelsystem, grips av besinningslöst raseri
och dödar.

Handke visade i sin mästertliga roman
Målvaktens skräck vid straffspark (1971)
hur ett nät dras åt runt en människa, in i
kris och förtelning. Här visar han hur Lo-
ser förs ut i den oordnade verkligheten.
Men det sker så stilla att berättelsen hotar
att avstanna.

Trygve Lundh

Folke Isaksson. SKIFTNINGAR I EN VÄV. Prosadikter. 66 s. Bonniers 1985. Pris: ca 105:-

ISBN 91-0-046625-5

I Isakssons prosalyrik möter jag höghet, renhet och hövsk kärlek i sådan utsträckning att jag blygs och förskräcks. Min råbarkade andedräkt utsläcker de skira orden — omsorgsfullt utvalda, avsmakade, läppjade på, tills den vita konsten mejslats fram med ett förfinat innehåll där endast en vittning av verkligheten återstår. Till och med det brustna blir sublimt när det lämnar mårthärspenseln i Isakssons hand. Måhända är jag inte den rätta läsaren. Skillnaden i livskänsla är alltför stor. Isaksson får mig att skämmas för min läghet. Ändå undrar jag vilken den tvingande nödvändighet i poetens själ är, som nu får honom att lämna verkstadsgolven och Tredje världens fattigdom och istället återuppväcka sin ungdoms romantik.

Mats Miljand

Rolf Johansson. MURARNA KRING MINA ÅGOR. 68 s. Bonniers 1985. Pris: ca 79:-

ISBN 91-0-046633-6

Murarna kring mina ågor är svärghemsträngliga. En man vakar över en självvald ensamhet. Enda öppningen till yttrevärlden är en gammal sillgumma, vars intresse han avvisar. De dagbokslika anteckningarna frammanar en dröm, som ständigt söker sig över till nya resonemang. »Vad är det man vill med alla sina fullbordade sanningar?» ... »I tvekan ges svaren inte alltid men» ... »tvekan är en bördigare jord» ... »Ensamheten» ... »börjar inte tala utan att ha någonting på hjärtat» ...

Boken ger ingen öppning för den ensamheten, annat än ett fortsatt sökande efter en samhetens mening. Murarna slut.

Bror Kajsauntii

Förr och Nu i din tidning?

Recenseras Förr och Nu i din tidning eller har du läst LÅSA OCH SKRIVA. 95 s. Wahlström och Widstrand 1985. Pris: ca 130:-

Leif Jonsson. FRÅN EGNAHEM TILL VILLA. Enfamiljshuset i Sverige 1950-1980. 332 s. Statens institut för byggnadsforskning, Liber förlag 1985. Pris: ca 320:-

ISBN 91-38-90674-0

Under perioden 1950-80 byggdes 600 000 enfamiljshus i Sverige. »Egnahemmet» omvandlades till villan och hemkulturen utvecklades i takt med stigande ekonomiskt välbefinnande. Den fysiska miljön förändrades men också föreställningar och värderingar runt villaboenheten. Bostadsbyggandet påverkades också, som ingen annan produktionsområde, av lagstiftning, statlig lämpolitik och olika politiska beslut.

I avhandlingen *Från egnahem till villa* har Leif Jonsson tagit på sig uppgiften att dokumentera och analysera allt detta. I ett mycket rikt illustrerat praktverk ger han också på ett förtjänstfullt sätt en uttömmande analys. Register, bilagor och fallstudier av olika slag gör boken än mer användbar.

En doktorsavhandling värd namnet!

Staffan Glassel

Olof Lagercrantz. OM KONSTEN ATT LÄSA OCH SKRIVA. 95 s. Wahlström och Widstrand 1985. Pris: ca 130:-

ISBN 91-46-14800-0

I denna lilla tänkebok sammanfattar Olof Lagercrantz en del av de erfarenheter han gjort under sina många resor i »läsar- och skrivlandet». Han skyr de stora alltomfattande generaliseringarna; hans iakttagelser har fått en avsiktligt rapsodisk, lapidarisform. Därmed är också sagt att han icke — i denna bok — tränger på djupet av ämnen han behandlar. Han svävar fram, buren av den lätta, glasklara stil som är hans personliga signum som publicist.

Han skriver om konsten att skriva, om kunskapens värde för en effektiv stil, om Ekelöf och Lindegren, om Strindberg och Conrad. Från och till betonar han det inre uppdragets betydelse för god litteratur. Blott den som skyr ordprål och skönadliga utsvävningar kan skriva en prosa som påverkar och ingriper i de läsandes människors liv.

Kent Begler

Christopher Lasch. DET MINIMALA JAGET. Hur man överlever psykiskt i en orolig tid. Övers. Carita Boman. 274 s. Norstedts 1985. Pris: ca 130:-

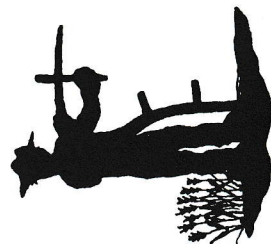
ISBN 91-1-843571-8

I *Det minimala jaget* har den amerikanske historikern Christopher Lasch försökt beskriva något så svåråtgånget som en samtidskänsla och vad som kännetecknar nutidsmänniskans upplevelse av världen. Det första budordet i vår tid är att överleva, hävdar Lasch. (Se bokens undertitel.) Olika hotfulla företeelser i samtiden av apokalyptisk natur, den ekologiska krisen, kärnvapenhotet, kapprustningen m m har frambragt en ny människotyp; desillusionerad narcissistisk, med krympande anspråk på livet, inriktad på blotta överlevandet. Denna »överlevnadsmentalitet» avspeglar sig enligt Lasch inom många olika områden: konst och litteratur, psykologi, barnuppföstran m m.

Bitvis är framställningen mycket spekulativ, i all synnerhet kapitlet om »jagets inre historia».

Men som helhet är denna analys av »tidens väsen» både provokativ och tankeväckande.

Kent Begler

LITTERATURENS HISTORIA I: Forntiden. Red. Hans Hertel. Övers. Jan Stolpe. 398 s. Norstedts 1985. Pris: ca 245:-

ISBN 91-1-853302-7

För 25 år sedan kom en allmän litteraturhistoria på svenska. Då svarade Bonniers för utgivningen. Nu har Norstedts och det danska förlaget Gyldendals gått samman och engagerat författare från hela Skandinavien.

I inledningen redogörs för de stora ambitionerna; man skriver en världslitteraturens historia med beaktande av muntlig och skriftlig tradition och med öppenhet inför de senaste decenniernas forskning — nykristisk, marxistisk och strukturalistisk. Det är omöjligt att leva upp till detta. Indiens och Kinas fornlitteratur t ex behandlas på 15 sidor. Bortsett från det lovar första bandet gott. Det är väl skrivet och författarna har bemödat sig om att visa litteraturens beroende av sociala, politiska och tekniska förhållanden. Uppläggningsen är pedagogisk med insprängda faktauppslag, kronologiska tabeller och ordlista över litterära begrepp samt fylig litteraturlista. Boken är generöst illustrerad.

Christina Eriksson

Sven Ljungberg. GROTTMÅLAREN. 135 s. Alba 1985. Pris: ca 145:-

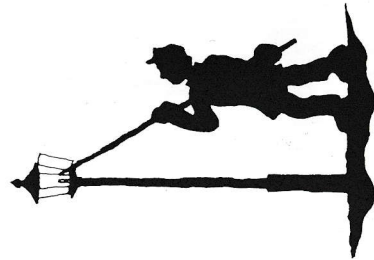
ISBN 91-7458-752-8

I Dordogne, Frankrike, bosätter sig på stenåldern ett vandrande jägarfolk. Ett klass-samhälle utvecklas där »pratarna» tar över med »käftens makt». De utbildar vandrarna i bedrägeriets och lögnens konst och låter folket göda dem. Men en klok och påhittig man, »bågmannen», leder ett uppror mot »storbukarna» som helt sonika rullas i sjön.

Resten av berättelsen handlar om en pojke, bågmannens medhjälpare, som utvecklar ett konstnärskap och blir »Mäster grottmålare». Här beskriver Ljungberg sin konstsyn i fiktionens form. Mäster är en skicklig hantverkare som noggrant studerar naturen och arbetar tillsammans med de övriga. Ingen pratare utan en idog yrkesman.

Samhällsskildringen är typiskt ljunbergs, bitvis framförd med stor kraft, inte minnsan blir tunn och det är träsnitten som bär upp boken.

Staffan Glassel

Hans Möller. BONA GRABBen! 194 s. Inferi 1985. Pris: ca 110:-

ISBN 91-7492-060-X

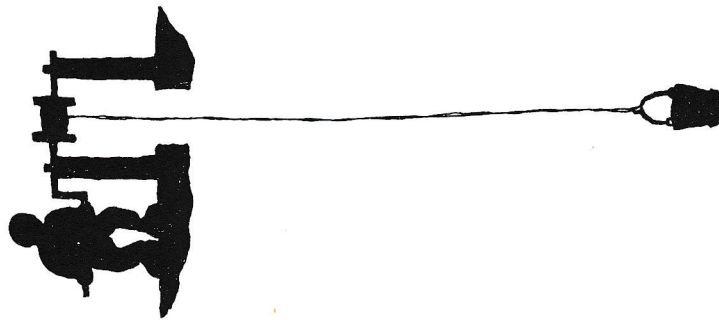
Hans Möller debuterade 1979 med romanen *Så ung och så fördärvad*. Det var en stark debut som i det rådande litterära klimatet inte fick förtjänt uppmärksamhet.

Hans Möller är en modern arvtagare till Jan Fridegård. Han skriver med samma klarsyn om den utstötta unga människan. Efter debuten har Möller fortsatt sin självbiografiska romaniserie med *Mördarskolan* som kom 1982 och som skildrar huvudpersonens hårda år på ett skyddshem och hans liv som rymning.

Bona grabben behandlar straffvården på Bonaanstalten utanför Norrköping. Det handlar inte om något enkelt dokument. Hans Möller har helt enkelt lyckats skapa en klassiker som står sig vid sidan om Lars Hård.

Förr eller senare kommer kultursidorna att tvingas »upptäcka» Möllers författarskap. Vänta inte på detta. Läs!

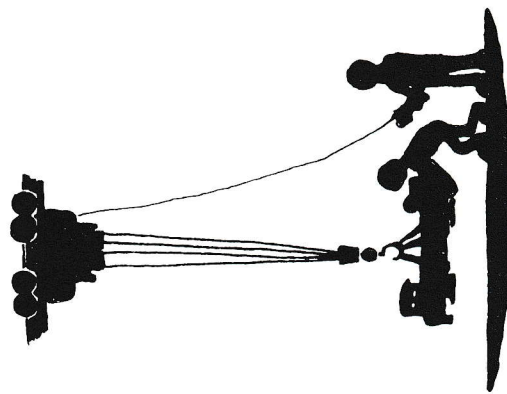
Svante Svensson

Octavio Paz. VARJE DAGS ELD. Och andra dikter. Tolkning Lasse Söderberg. 142 s. Brombergs 1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7608-120-6
Med några få undantag är denna samlingsvolym identisk med *Poemas 1935-75*, som utkom på spanska 1979. Paz finns tidigare företrädd på svenska, men här friläggs hela spektrat av poetiska uttrycksformer och tematik under 40 år. Octavio Paz' poesi är inte omedelbart lättillgänglig. Innebördsorden måste avlockas efter reflexioner och omläsningar. Läsaren får vandra i ett hav av poetiska bilder, vilkas kemiska sammansättning är modernismen, surrealismen och precolombianska, dunkla föreställningar. Paz är kosmopolit. Europa, Indien, Afghanistan (Herat) har gett stoff åt hans diktning. I dikten *Kostas* (1982), som är en hyllning till den grekiske filosofen Kostas Papiannou, knyts den numera mycket kontroversiella essäisten Paz samman med poeten, och cirkeln är sluten.

Carl-Eric Johansson

Anders R Olsson. SPELRUM, om data och makt i Sverige. 178 s. Askelin & Hägglund 1985. Pris: ca 105:-

ISBN 91-7684-083-2

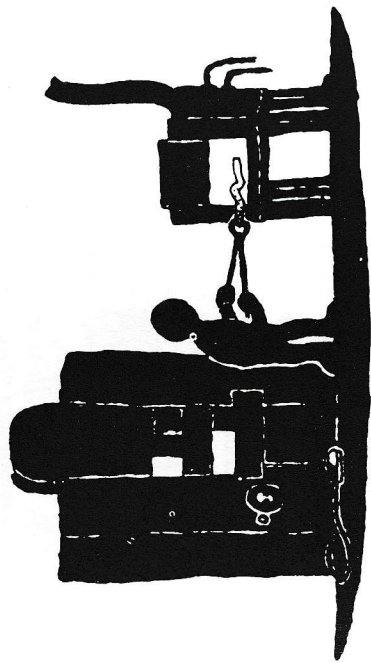
Datan ger storebror än mer makt.

Olsson visar hur myndigheterna fått olika kombinationsmöjligheter. Genom att samköra olika register kan de bland annat skriva brev till gifta kvinnor och fråga varför de inte sover hos sina män.

Integriteten tar makten lätt på. Se bära Metropolit. Men Olsson visar också hur den struntar i att tillgodose medborgarnas krav att få ta del av offentliga handlingar som är databurna.

Olsson är konkret och boken nyttig.

Nils Funcke

Lars Peterson. SERIEALBUM PÅ MYTERNAS MARKNAD. 237 s. Liber 1984. Pris: ca 160:-

ISBN 91-38-90338-5

På sjuttioalet utkom Petersons *Serierias värld*. Denna bok var ett välbehövligt debattinlägg men kändes av felciteringar, bildförvanskningar, hänvisningar till fyrtio år gamla exempel och framförallt kategoriskt avståndstagande från olika genrer.

I sin nya bok analyserar Peterson diverse seriealbum med semiotiken som grund, ett behjärtansvärt initiativ, men det borde då resultera i analyser, inte bara i recensioner med beledsagande semiotiskt pladder. När Peterson frågar »vad kan vi kräva av en bra serie?» blir det nästan pinsamt amatörmässigt. Enligt Peterson ska upphovsmännen ha tagit ställning för de förtryckta mot förnekarna. Jag har sällan hört folk förneka Célines eller Pounds kvalitet p g att de var fascinerade, men litteraturens konstnärliga frihet är inte förumnad serierna enligt Peterson. Någon har sagt att statistik är ett sätt att bevisa vad som helst, i Petersons fall gäller det även semiotiken.

Henrik Grubbström

Gösta Sandin, Stig Sjödin, Stig Skogsberg. SLAGGSTEN OCH SYREN. En bok om Sandviken. Ill. m. fotom. 216 s. Liber 1985. Pris: ca 270:-

ISBN 91-38-90624-4

Sandviken är en arbetarstad, uppbyggd kring bruket. Slagsten är grunden till alla handa byggnader. De gamla bruksgårdarna, där syrenerna förut blommade, är i stort sett rivna. Nu är Sandviken en modern småstad.

I text och bild — där fotografierna är det som bär upp boken och som man gärna återvänder till — ges många intressanta och roliga uppgifter om staden och folket, då och nu.

Järnverket får en framträdande plats, naturligtvis. Sandvik är ett lönande företag. Genom sin ställning som ständigt dominerande arbetsplats är det verket som styr livet i staden. Det socialdemokratiska partiet har alltid varit starkt i Sandviken och bruksandan lever vidare i dess hägn.

I *Slagsten och syren* sägs inget om konflikterna mellan bolaget och arbetarna. Boken är officiell, men som sådan intressant.

Marianne Fors

Scaduto hör tveklöst till kretsen journalister som söker sig till spektakulära ämnen med ett angreppssätt som tangerar skvalerkrönikans (tidigare har han bl a avhandlat maffian i New York).

Biografen följer artisten och legenden Bob Dylan i tidsföljd från barnsben till mörgen ålder. Källmaterialet är främst de otaliga intervjuer författaren gjort med Dylans vänner och ovänner genom åren. Beskrivningen har en detaljrik tyngd. Intressanta fakta i lättsamma svep. Men det är en framställning som är besvärande fri från analys av poeten och tidsanden Bob Dylan.

Anders Tidström

Jan Stenkvist. PROLETÄRSKALDEN. Exemplet Ragnar Jändel. 285 s. Gidlunds 1985. Pris: ca 175:-

ISBN 91-7844-039-4

Jan Stenkvist driver med kraft och energin att Ragnar Jändel »var en av de många som stöttes bort» från vänstern. Ytterst noga och ofta intresseväckande skildrar han därför den bitvis kanske karga kulturuppfattningen inom de politiska grupperingarna kring Stormklockan.

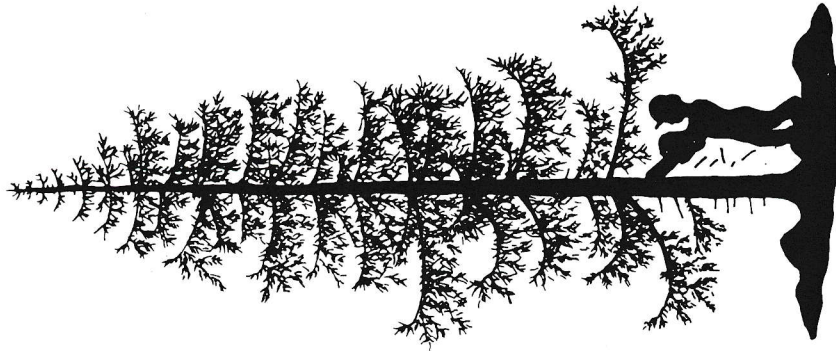
Jag tror att han därigenom delvis förbigår det som är kännetecknande, mönsterbildande — ja själva poängen — med Ragnar Jändels »avfall». Jändel har i den självbiografiska romanen *Den tränga porten* (1924) skildrat sin barndom och uppväxt fram till brytningen med den politiska rörelse han tillhört. Utstötningsskänkelerna framstår där som underordnade. Långt viktigare är det religiösa nytänkandet. Lars Ahlin beskriver en likartad process i *Tåbb med manifestet*. Det är som om den svenska vänstern alstrar religion.

Lars André

Anthony Scaduto. BOB DYLAN. Mannen och legenden. Övers. Lars Åberg. 405 s. Carlssons 1985. Pris: ca 175:-

ISBN 91-7798-054-9

Scadutos Dylan-biografi har drygt tio år på nacken när den nu kommer på svenska. Författaren uppdaterar dock historien med ett kort efterord från 1985.

Aino Trosell. FACKLORNA. 173 s. Ordfront 1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7324-248-9

Facklorna är en roman om människorna på en svetsverkstad. De har alla tidigare jobbat på ett nu nedlagt varv med helt andra dimensioner på svetsjobben. Arbetet och yrkesstolheten förenar dem. Några av dem får vi känna som individer: Anna (författarens alter ego?) skriver dikter och berättelser, bär på hemligheten att ha dödat en människa. Lappen, som låter platsaxen kapa hans finger. Göte, som hyser skuldskänslor för att han skadat en arbetskamrat. Mot arbetets gemenskap ställs ensamheten var och en bär på. De rymmer alla så mycket dramatik och egna små helveten. Så lite vi vet om varann!

Att Aino Trosell här rör sig i en miljö hon känner väl efter tio år som svetsare råder det ingen tvekan om!

Brigitta Mauritz

Desmond Tutu. HOPP OCH LIDANDE. Predikningar och tal. Övers. Ingrid Eckerdal Wikström. 178 s. Verbum 1985. Pris: ca 120:-

ISBN 91-526-1334-8
Orden flödar vältaligt i Desmond Tutus tal och predikningar mot ondska, orättvisan, förtrycket och utsugningen i Sydafrika. Han arbetar tålmodigt på kompromissens villkor, men ställer med åren kraven allt tydligare. Tutu talar om en aktiv Gud, som tar ställning. »Gud står på vår sida, eftersom han alltid står på de förtrycktas sida. Frågan gäller bara *hur* och *när* friheten kommer.»

Boken ger en intressant bakgrund till apartheidpolitiken. Orden riktar sig till såväl vita som svarta. Tutu predikar saktmod och ödmjukhet för att om möjligt förhindra ett blodbad, när regimen faller. Kravet står klart: »Vi vill ej ha bekvämare bojar. Vi vill bli av med dem.»

Bror Kajsajuntti

Jean-Christophe Öberg. VARFÖR VIET-NAM? Ett kapitel i svensk utrikespolitik 1965 - 1970. Ill. 258 s. Rabén & Sjögren 1985. Pris: ca 160:-

ISBN 91-2957247-9
Öbergs Vietnam-bok är intressant när den inte handlar om Vietnam.

Öberg konstaterar att vi har »seriösa» journalister som inser behovet av diskretion. Dagens Nyheter är ett konkret exempel. Under ett helt år höll DN inne med nyheten att Öberg via Warszawa höll kontakt med Nord-Vietnam.

»Detta visar att det går att etablera ett ansvarsfullt ömsesidigt förtroendefullt samarbete mellan press och myndigheter,» skriver Öberg.

Kontakten via Warszawa, som Afionbladet tvingade upp till ytan 1968, spelar en viktig roll i Öbergs bok. För utgången av kriget spelade den ingen roll alls.

Helt begripligt nämns aldrig De förenade FNL-grupperna (DFFG) vid namn. Denna mäktiga folkrörelse ska bort ur historien, tigas ihjäl, på det att någon ny inte må uppstå.

Nils Funcke

